

Integraal verslag
van het symposium

Werken aan het IJsselmeer

Het Deltaprogramma in het IJsselmeergebied

Lelystad, 7 juni 2012

Werkzaamheden in het IJsselmeer nabij Medemblik, 28 juli 2010 (Foto Theo Bos)

Genootschap Flevo 2012

Colofon

Uitgave:

Genootschap Flevo
Schoutstraat 62
1315 EX ALMERE
www.genootschapflevo.nl

Tekstbewerking en opmaak:

Graphein (mr. Wilma Reudink)
Kadoelerweg 2
8326 AX SINT JANSKLOOSTER
www.graphein.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Monavid (Mona Alikhah)
Sambastraat 90
1326 NV ALMERE
www.monavid.com

Het symposium werd georganiseerd door:

Genootschap Flevo

In samenwerking met:

DELTAPROGRAMMA | IJsselmeergebied

Met steun van:

Inhoud

Voorwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

- 1. Het Deltaprogramma IJsselmeergebied: achtergrond en doel**
Hetty Klavers (Directeur Deltaprogramma IJsselmeergebied)
- 2. De rol van het ROIJ**
Peter Visser (Voorzitter Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied)
- 3. Drie verhalen over water**
 - 3.1 Het verhaal van *Wim Logtmeijer (Lid ANWB Bondsraad, pedagoog, voormalig directeur van een basisschool)*
 - 3.2 Het verhaal van *Ton Leijten (Boer in de Noordoostpolder, voormalig lid Provinciale Staten van Flevoland)*
 - 3.3 Het verhaal van *Jaap Bakker (Schrijver en verhalenverteller van en over Urk)*
- 4. Een filmische impressie van het Jongerenpanel van Waterschap Zuiderzeeland**
- 5. Resultaten van de werksessies**
 - 5.1 Doorwerking Deltabeslissing IJsselmeergebied
Chris Schotman (Lid Provinciale Staten van Flevoland, projectmanager gemeente Zwolle)
 - 5.2 Visie op natuur
Flos Fleischer (Directeur stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer)
 - 5.3 Visie op regionale economie
Herman van der Werf (Adviseur regionale economie Kamer van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland)
 - 5.4 Visie op landbouw
Jurjen Kingma (Secretaris LTO Noord provincie Friesland)
 - 5.5 Visie op recreatie en cultuur
Leo Caniels (Lid gemeenteraad van Lelystad)
 - 5.6 Op weg naar een aanbod in 2014
Bert Gijsberts (Directeur Boogaart Almere Infra Groep, voorzitter Bedrijfskring Almere, bestuurslid Genootschap Flevo)
- 6. Forumdiscussie**
O.l.v. Peter Visser (Voorzitter Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied)
- 7. Wat neemt het Deltaprogramma IJsselmeergebied mee van dit symposium?**
Hetty Klavers (Directeur Deltaprogramma IJsselmeergebied)

Slotwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

Het symposium ‘Werken aan het IJsselmeer. Het Deltaprogramma in het IJsselmeergebied’ vond op donderdag 7 juni 2012 plaats in Nieuw Land Erfgoedcentrum te Lelystad.

Het verslag geeft de inleidingen, presentaties en discussies integraal weer zoals ze zijn uitgesproken. Alleen waar het goede begrip van de inhoud of de leesbaarheid het vereiste zijn redactionele ingrepen gedaan. Om de structuur van de betogen te ondersteunen zijn in sommige teksten paragraafkopjes aangebracht.

De meeste afbeeldingen in het verslag vormen een selectie uit de foto’s die Genootschap Flevo heeft laten maken als sfeerimpressie van het symposium. De volledige reeks foto’s is te vinden op www.genootschapflevo.nl.

Voorwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

Dames en heren, hartelijk welkom op ons symposium. Natuurlijk heet ik onze leden welkom, maar evenzeer onze gasten. Dit symposium is een activiteit van Genootschap Flevo. Over deze vereniging wil ik graag eerst iets zeggen. Het heeft een beetje de teneur van een *commercial*, maar het is niet hard-commercieel, dat zult u merken.

Genootschap Flevo: vele onderwerpen

Genootschap Flevo bestaat volgend jaar 75 jaar. In onze arrogantie zeggen wij wel eens: wij waren de eerste gesprekspartners van de heer Cornelis Lely. Ook al weten we dat deze waterbouwkundig ingenieur bijna een decennium vóór de oprichting van onze vereniging overleed, we verbinden ons graag met zijn naam, al was het maar dat we daardoor soliditeit en betrouwbaarheid uitstralen. Genootschap Flevo ontwikkelt Flevolandkunde of IJsselmeergebiedkunde. Het vertrekpunt is het aloude Zuiderzeeproject – de bouw van de Afsluitdijk, de aanleg van de IJsselmeerpolders en de vorming van de zoetwaterbekkens – en de effecten daarvan op de randgebieden van de voormalige Zuiderzee. Wij hebben in het verleden bijeenkomsten georganiseerd over de toekomst van het Markemeer en het IJmeer, de samenstelling en identiteit van de bevolking in Flevoland, en de maakbaarheidsvraag. We hebben in 2012 naast dit symposium ook nog de aardappelindustrie in de Noordoostpolder (met name de Potato Business School) en de toekomst van de Afsluitdijk als icoon van veiligheid en duurzaamheid op het programma staan.

Jubileumactiviteiten

Volgend jaar bestaan we 75 jaar en dan zal als eerste jubileumactiviteit een symposium over overwegingen bij buitendijks bouwen worden georganiseerd. Dat is momenteel een *hot item*. Maar ook een bijeenkomst over jong zijn in Flevoland is voorzien. Is jong zijn hier anders dan in Friesland of Zuid-Holland? Het jubileumprogramma zal ook nog een excursie en een feestelijke jubileumbijeenkomst omvatten. Als je lid bent van het Genootschap Flevo kun je dat allemaal meemaken. Het lidmaatschap kost in 2012 slechts 20 euro e in daarop volgende jaren 25 euro. Voor

deze geringe contributie krijgt u toegang tot al deze evenementen. Kortom, eigenlijk moeten wij bij de volgende bijeenkomst geen gasten meer hebben, maar uitsluitend leden. Alvast dank voor uw aanmelding.

Het IJsselmeergebied in 2100: een hersenkraker

En dan nu even aandacht voor de geschiedenis van deze bijeenkomst. Ik ontmoette een tijdje geleden Herman Sluiter, een van de oud-medewerkers van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. Die oud-medewerkers vormen een apart slag mensen: zij hebben dit gebied gemaakt en vinden dat daar passende dankbaarheid bij hoort. Daarnaast voelen ze zich nog steeds verantwoordelijk voor een goed onderhoud van de polders. Die dankbaarheid hebben wij natuurlijk, want wij mogen wonen in dit heerlijke gebied. Het aardige is, vertelde Herman, dat de deskundigheid van de oud-medewerkers ook nog wordt gewaardeerd door de huidige organisatie van Rijkswaterstaat. Af en toe vraagt de Hoofdingenieur-directeur (HID) aan de gepensioneerden om een hersenkraker, een bijzonder vraagstuk, op te lossen. Eén van de laatste was: hoe is het met het IJsselmeergebied gesteld in het jaar 2100; welk beeld komt je voor ogen en hoe moeten we dat bereiken? Herman vertelde over deze opdracht. Ik dacht direct: in dat vraagstuk schuilt een onderwerp voor een symposium van het genootschap. Ik nam contact op met Monique Smeijers, de toenmalige HID. Zij verwees mij door naar Hetty Klavers die ik nog kende uit mijn vorige functie als gedeputeerde van de provincie Flevoland. En zo ontstond het idee voor deze conferentie. Ik ben naar het bestuur van Genootschap Flevo gestapt en dat ging met mijn voorstel akkoord. Dat is in het kort de geschiedenis van dit symposium. Nu bent u er allemaal en heet ik u nogmaals hartelijk welkom.

Bijzondere aanpak

Wij danken natuurlijk de organisatie van het Deltaprogramma IJsselmeergebied voor de samenwerking en het Waterschap Zuiderzeeland voor de steun. Wij hebben voor vandaag een bijzondere aanpak bedacht: we laten deskundigen aan het woord (het genootschap wil altijd eerst kennis brengen), maar ook verhalenvertellers (die getuigen van hun betrokkenheid bij dit gebied) en jongeren. Vanmiddag zijn er werksessies en een forum, waarbij ook u een inbreng kunt hebben. Het is een druk programma. Achttien mensen hebben een duidelijke rol. Die ben ik erkentelijk voor hun bijdragen en voor het feit dat ze zich aan de hen toegemeten tijd zullen houden. Als dagvoorzitter heb ik de zware taak die tijd te bewaken.

Vandaag is er één persoon die drie maal mag optreden. Ik geef haar met plezier het woord: Hetty Klavers.

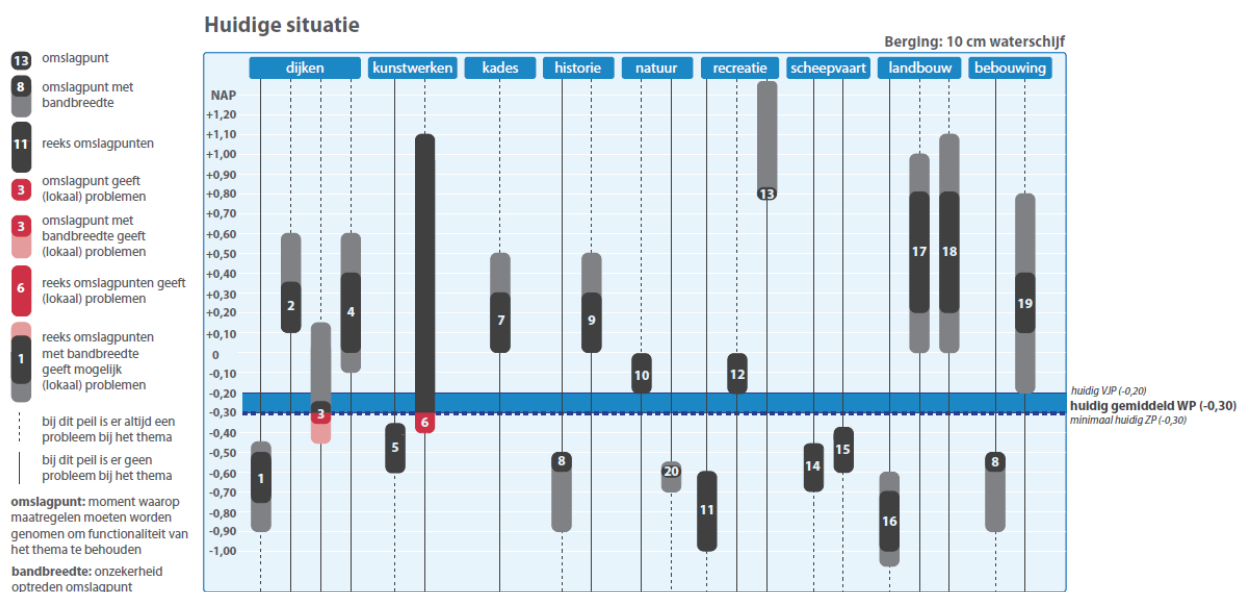
1. Het Deltaprogramma IJsselmeergebied: achtergrond en doel

Hetty Klavers (Directeur Deltaprogramma IJsselmeergebied)

De voorzichtige tussenconclusie van het Deltaprogramma IJsselmeergebied is dat Lely zo gek nog niet was. Ik mag hier samen met enkele collega's te gast zijn bij Genootschap Flevo. Als je je als organisator van dit symposium de gesprekspartner voelt van Lely, die toch verbazingwekkend slimme dingen heeft gedaan – ook met de kennis van nu –, dan kan ik hier alleen maar nederig staan. Ik hoop dat ik u kan meenemen in wat wij de afgelopen twee jaar hebben gedaan. Dat valt natuurlijk in het niet bij de activiteiten van een 75-jarige die uiteraard veel meer heeft gedaan. Van die ervaring maakt het Deltaprogramma IJsselmeergebied vandaag graag dankbaar gebruik. Wij gaan vertellen waar we ongeveer staan, na heel veel samenwerking. Wij horen graag dat we het best aardig hebben gedaan, maar we willen het ook altijd graag nog beter doen. Dat kan als een aantal mensen stevig gaat duwen tegen en trekken aan datgene wat we tot nu toe hebben verzonnen. Ik hoop dat u deze uitdaging aan wilt gaan.

Stijgend peil IJsselmeer

Het gebied is u allen bekend. Wij mogen in dit prachtige gebied werken. Ik woon er ook, in Harderwijk, en ik zeil graag op het IJsselmeer. Dus ik mag ook genieten van dit mooie gebied. Maar in het werk kijken we er net iets anders tegenaan. We praten over een omvangrijk gebied: de randmeren, het Markermeer, het IJsselmeer en de IJssel-Vechtdelta. Wat de commissie Veerman al zei: dit gebied lijkt zo fantastisch en idyllisch, maar de idylle blijft er niet. Het water dat vanuit de IJssel richting het IJsselmeer gaat, zal in de winter alleen maar toenemen. Het slimme systeem dat wij in het gebied hebben, namelijk dat het water in het IJsselmeer twee keer per dag hoger staat dan in de Waddenzee (wat maakt dat je makkelijk het water dat uit het IJsselmeer komt richting de Waddenzee kunt sluizen) gaat in de winter tegen zijn grenzen aan lopen. Als we niets doen, stijgt vanzelf het peil in het IJsselmeer. Dat vinden we niet prettig en daar moeten we misschien iets aan doen. Tegelijkertijd, dat adresseerde Veerman ook al, zal het zo zijn dat we in de zomer te maken kunnen krijgen met periodes van droogte en heftige wateroverlast. Ook dan is het IJsselmeer een spil in het hele systeem.

Gematigd scenario: veiligheid tot 2070

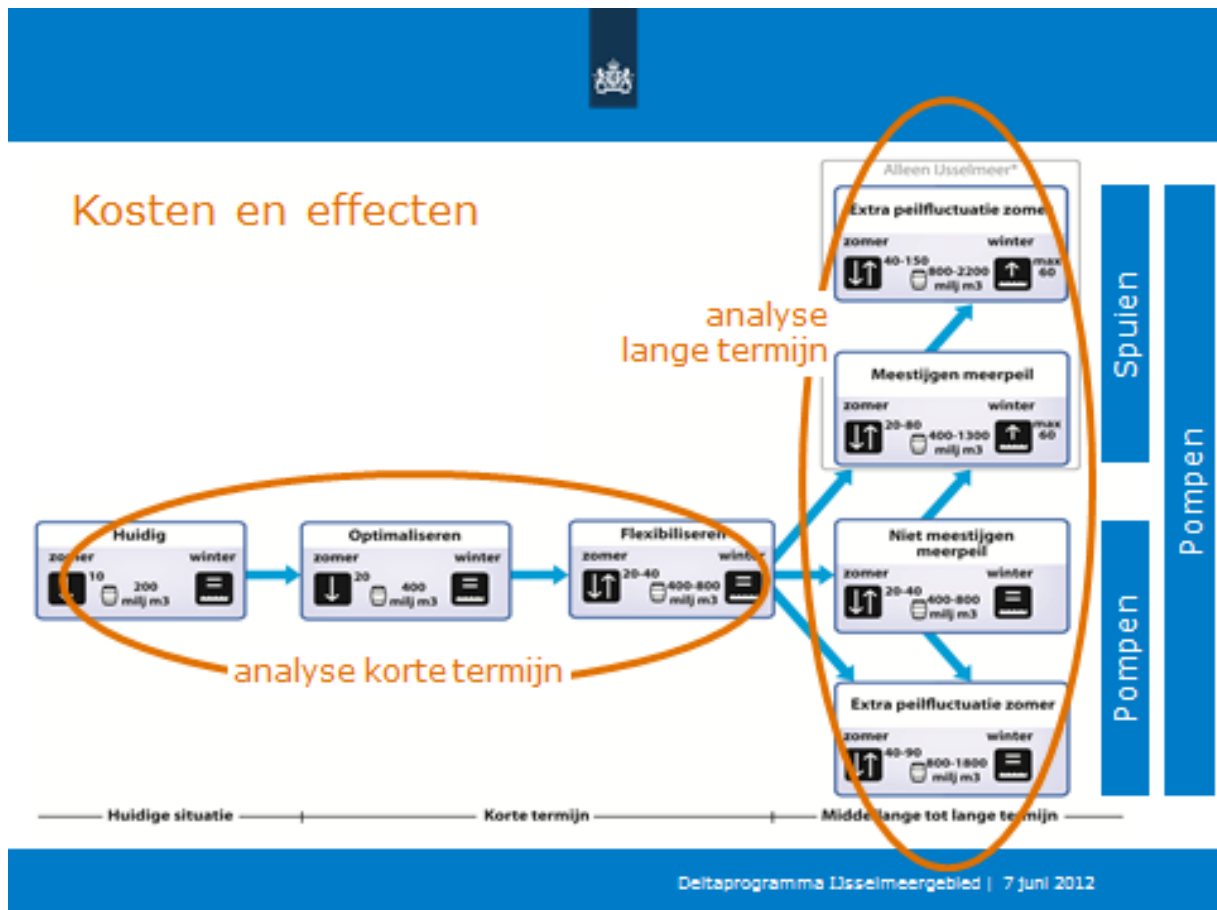
Inmiddels weten wij wanneer we tegen onze grenzen aan lopen. Het hangt er enorm vanaf in welk klimaatscenario wij belanden. Komen we in het gematigde scenario dan duurt het wel even voor we tegen onze grenzen aan lopen. Als Rijkswaterstaat er inderdaad voor zorgt dat de spuicapaciteit of een andersoortige afvoer via de Afsluitdijk voldoende is (in de vorm van ESA - extra Spuicapaciteit Afsluitdijk - of een andere vorm), dan kunnen we met dit scenario tot ongeveer 2070 hier prima veilig wonen en recreëren.

Warm scenario: veiligheid tot 2035

Als we daarentegen in het warme scenario terechtkomen, dan lopen we in 2035/2040 tegen onze grenzen aan. Dan moeten we dus echt wat gaan doen. Veerman zei het al: voor de veiligheid gaan we uiteindelijk pompen op de Afsluitdijk, want in het warme scenario zal het waterpeil gaan stijgen. Dan gebeurt er van alles langs de randen van het gebied. Om dat te beheersen zijn op een gegeven moment onbetaalbare maatregelen nodig. Dan is pompen de enige oplossing voor de problematiek.

In de tussentijd: meestijgen of pompen?

Maar in de tussentijd is er nog een mooie keuze te maken: gaan we tussen 2040 en 2070 meestijgen met de zeespiegel van de Waddenzee, houden we het meerpeil zoals het nu is of zetten we successievelijk een aantal pompen op de Afsluitdijk?

Je hebt veel keuzes in dit gebied. Uiteindelijk, helemaal ver weg in de tijd, gaan we pompen. Maar tot die tijd kunnen we kiezen om het meerpeil hetzelfde te laten of om het mee te laten stijgen met de

zeespiegel. Als we gaan meestijgen met de zeespiegel heeft dat een extra voordeel, dat zei Veerman al. Dan krijgen we er een gratis extra zoetwatervoorraad bij (hoewel ik niet helemaal zou zeggen dat het gratis is, maar daar kom ik later nog op terug). Zoals gezegd, voor de korte termijn is dit issue niet aan de orde. We moeten er pas een beslissing over nemen tussen 2040 en 2070.

Ander vraagstuk op korte termijn: is er genoeg water in de zomer?

Op de korte termijn is er een heel ander vraagstuk aan de orde. Dat speelt zich vooral af in de zomer. Hebben wij genoeg water in dit gebied om alle functies die daarvan genieten goed te kunnen bedienen? Vorig voorjaar hebben wij kunnen zien dat een lange periode van droogte grote impact heeft in Nederland. Maar we prijzen ons gelukkig dat we in een gebied met heel veel water zitten. Als we heel kritisch kijken naar wat er in het bekken, het IJsselmeer, zit, dan hebben we momenteel praktisch gezien 10 cm die we kunnen gebruiken in droge periodes. In theorie hebben we 20 cm, want Rijkswaterstaat vindt het met het huidige peilbesluit goed dat we ergens in de zomer variëren tussen NAP -40 en -20. Maar de inlaatwerken, bijvoorbeeld in Friesland, doen het niet meer beneden de -30. Dus we hebben op dit moment een feitelijke watervoorraad van 10 cm. Dat is best veel; dat is meer dan 200 miljoen kubieke meter. Met relatief eenvoudige middelen zouden we dat nog wel kunnen verdubbelen, bijvoorbeeld als we die inlaatwerken gaan aanpassen. We noemen dat optimaliseren.

Techniek en bestuurlijk-juridisch instrumentarium

Maar daarmee zijn we er nog niet, want op dit moment heeft Rijkswaterstaat een peilregime, waarmee gestreefd wordt naar het handhaven van vaste peilen. Dus eigenlijk is het de eer van de peilmeester in dit gebied om het peil in de zomer te houden op -20 (dus 20 cm bovenop het winterpeil). We anticiperen niet echt op een periode van droogte, noch streven we ernaar om het peil uit te laten zakken. We moeten het dus niet alleen technisch mogelijk maken dat een grotere watervoorraad benut kan worden, ook in het bestuurlijk-juridische instrument moet je het nodige doen. Dat noemen wij zoals gezegd 'optimaliseren' en daardoor zou je maar zomaar in één klap de zoetwatervoorraad die je kunt gebruiken, kunnen verdubbelen naar 400 miljoen kubieke meter.

Wat gaan de gebruikers van zoet water doen?

Of het nodig is de watervoorraad te vergroten, is een tweede. Daarvoor is de vraag van belang: in welk klimaatscenario komen we terecht? Maar belangrijker is nog: wat gaan de gebruikers van zoet water doen? Gaan ze door zoals nu of gaan ze meer gebruiken? Of wordt het op een gegeven moment verstandig om te beslissen ook aan de consumentkant wat te gaan doen? Nut en noodzaak van optimaliseren zijn dus bij lange na nog niet onderbouwd.

Voorlopig geen zoetwaterprobleem

De volgende stap die wij nog zien, is nog weer een beetje meer spelen met het peil in het IJsselmeer: in de zomer nog weer 10 cm bovenop het peil zetten (dus dan gaan we naar -10) en eventueel net iets meer uitzakken dan wat er nu mogelijk is (dus dan gaan we naar -50). Dan heb je 800 miljoen kubieke meter water in het gebied. Ter illustratie: vorig jaar hebben we het peil in het IJsselmeer even wat opgezet in een periode dat er heel veel water is gebruikt, maar uiteindelijk hebben we van die buffer niets hoeven in te zetten. De afvoer van de IJssel was genoeg om het hele gebied te voorzien. Dus we hebben waanzinnig veel water in het gebied en dat brengt ons tot de tussenconclusie: voorlopig hebben we geen zoetwaterprobleem en er is dus geen enkele behoefte om vanuit de zoetwateroverweging het meerpeil mee te laten stijgen met de zeespiegel.

Bij wijzigingen in het peil zijn er vele effecten

Kortom: voor de korte termijn gaat het veel meer over de vraag hoe we met wat kleine maatregelen in de zomer kunnen zorgen voor wat meer water. Op de lange termijn gaat het over de keuze tussen het meestijgen van het meerpeil met de zeespiegel of het handhaven van het huidige peil, en uiteraard ook alles wat daartussen zit. En welke effecten zie je dan? Daarvoor hebben we de peilthermometer ontwikkeld. De blauwe balk in het midden is de watervoorraad die op dit moment beschikbaar is in het gebied. Dat is die 10 cm. Bij de staven die je ziet, staan functies. Wat gebeurt er met die functies als je gaat spelen met de blauwe balk? Dan zie je bijvoorbeeld dat als je gaat uitzakken, je al vrij snel effecten krijgt op de dijken waar je heel goed naar moet kijken. Vooral bij de veendijken in het Noord-Hollandse gebied – waar je nog onderheide dijken hebt en veel veen in de ondergrond – kun je niet zomaar het water flink laten dalen. Als je naar dit plaatje kijkt en het op je laat inwerken, is er eigenlijk maar één conclusie mogelijk: we hebben ons uitstekend in een nieuw evenwicht gemanoeuvreed met een vrij stabiel meerpeil. Alle functies hebben zich mooi aangepast en hun voordeel ermee gedaan. Zodra je ook maar iets gaat veranderen in dit gebied, treden er effecten op voor die functies. Deze peilthermometer hebben wij de afgelopen twee jaar met heel veel mensen in elkaar gezet.

Alles is op te lossen, maar wel tegen kosten

We hebben ook gekeken welke maatregelen je zou kunnen nemen. De voorzichtige tussenconclusie is dat met techniek alles op te lossen is. Alleen wat kost dat? Dat hebben we heel grof stoffelijk uitgezocht. We hebben niet een plan gepresenteerd aan het Centraal Plan Bureau (CPB) met de vraag: wat kost dit? Nee, en dat is vrij uniek, we hebben aan het CPB gevraagd om nu juist aan het begin van zo'n beleidsproces te kijken wat de verschillende varianten, zoals wij die nu zien, gaan kosten. Zo'n benadering gaat niet uit van maatwerk. Je kunt dan niet per stadje of per dijk kijken wat de ideale oplossing is als we zouden gaan meestijgen. We hebben gewoon bot gezegd: we gaan overal de dijken versterken, etc. Dat hebben we voor de lange termijn gedaan en ook voor de korte termijn. Daaruit kwam voor ons een aantal interessante conclusies.

Waterveiligheid tot 2100 vraagt miljardeninvestering

Er zijn in dit gebied grote investeringen nodig voor de waterveiligheid. Ook al zouden we het meerpeil in dit gebied hetzelfde houden en zouden we de Afsluitdijk op het niveau brengen dat nodig is, dan nog zullen we zeer regelmatig de dijken in het IJsselmeergebied moeten versterken. Waarom? Omdat de waarde achter de dijk toeneemt, omdat er meer mensen komen wonen, etc. Maar ook omdat er nieuwe inzichten komen, inzichten rond *piping* en andere faalmechanismes van de dijk. Dat zorgt er allemaal voor dat je in dit gebied nog miljarden investeringen nodig hebt om tot 2100 de boel veilig te houden. Dat was voor ons wel even een *eye-opener*.

Overige maatregelen kosten slechts 4% van de veiligheidsmaatregelen

Een andere *eye-opener* boden de discussies over de veronderstelling dat als je gaat 'rommelen' in het meerpeil de kosten die gepaard gaan met het beperken van de effecten gigantisch uit de hand zouden gaan lopen. Het 'rommelen' zou onbetaalbaar zijn. Welnu dames en heren, het enige dat in de papieren gaat lopen, is het versterken van de dijken. Bij de rest, natuurcompensatie en het beschermen van steden tegen grondwaterdaling, gaat het om technische maatregelen en op z'n hoogst is daarmee 4% van de uitgaven voor veiligheidsmaatregelen aan de dijken mee gemoeid. Voor ons was dit een behoorlijk inzicht.

Kosten vergroting zoetwaterbuffer vallen relatief mee

Wat we verder gezien hebben, is dat de kosten van de eerste twee stappen inzake het vergroten van de zoetwaterbuffer in het IJsselmeergebied lijken mee te vallen. De eerste stap, een paar inlaatwerken en het bestuurlijk-juridisch instrumentarium aanpassen, kost ongeveer 8 miljoen euro. Dan hebben we de zoetwatervoorraad in dit gebied verdubbeld. Stap twee, 10 cm water opzetten, kost 17 miljoen euro extra. Als we vervolgens nog eens 10 cm zouden uitzakken – we komen dan bij de veendijken en daarover durven we niet al veel te zeggen – dan zou daar zomaar 100 miljoen euro mee gemoeid kunnen zijn. In vergelijking met de miljarden die we eventueel aan veiligheid moeten spenderen, is dit maar een beperkt bedrag.

Pompen op Afsluitdijk goed voor de natuur

Het is dus heel erg de moeite waard om nog eens nadrukkelijker de twee zojuist genoemde stappen te verkennen en dan met name richting natuur en richting Markermeer. Zou de zoetwaterfunctie een aantal andere functies niet kunnen helpen? Pompen plaatsen op de Afsluitdijk zou niet alleen nuttig kunnen zijn voor het beheersbaar houden van het meerpeil, maar zou ook variaties in dat peil mogelijk kunnen maken en daarvan zou de natuur dan weer profiteren.

We hebben al een beetje onderzocht of we op korte termijn iets meer water in het IJsselmeer zouden kunnen doen, maar dan loop je heel snel tegen natuurwetgeving aan. Voor de natuur zou het prettig zijn als je heel vroeg in het voorjaar, in het stormseizoen, wat meer water hebt. Dat zou je dan gedurende de zomer wat kunnen laten uitzakken. Dat zou prettig zijn voor de dynamiek in de natuur. Maar met betrekking tot de zoetwatervoorraad en de veiligheid wil je juist zo laat mogelijk de watervoorraad vergroten. Als je pompen hebt, kun je er best voor kiezen om vroeg in het voorjaar al wat op te zetten (prettig voor de natuur), want je houdt het peil beheersbaar. Als er een voorjaarsstorm dreigt, kun je preventief het water wat laten zakken. Dat zijn allemaal inzichten die we nu hebben. Maar of het nodig is om meer water in het IJsselmeergebied te hebben, hangt af van de gebruikers.

Pompen factor twee goedkoper dan meestijgen

Verder hebben we geconstateerd dat er een systematisch verschil van een factor twee is tussen het meestijgen of het pompen. Dus of we nu praten over nominale waarde of netto contante waarde, qua investeringen is er steeds 100% verschil tussen meestijgen of pompen. Dus het gaat echt om heel grote verschillen. Dat maakt dat wij nu zeggen: als je alleen veiligheid gebruikt als maatstaf ga je niet kiezen voor meestijgen. Pompen is een prima optie om de veiligheid te garanderen in het gebied en zorgt ervoor dat je niet additionele gigantische investeringen hoeft te doen.

Voorlopige hypothese: pompen, maar wel met een hypothetische ‘maar’

Dus wij hebben nu als werkhypothese: voorlopig ziet het er niet naar uit dat het nuttig is, zoals Veerman heeft gezegd, om het meerpeil te laten stijgen. De extra kosten zijn, als je die helemaal zou toeschrijven aan de zoetwaterfunctie (de bijkomende rol van meestijgen), zo hoog dat het zoete water bijna goud waard moet worden wil je dit gaan doen. Verder hebben we nog een hypothetisch ‘maar’ bij dat pompenverhaal: misschien is het niet zo duurzaam en zijn de faalkansen groot. Dat moeten we allemaal nog uitzoeken. Het zou wel prettig zijn als je rond de duurzaamheid, rond energievoorziening ook een plus zou kunnen verzinnen.

IJsselmeergebied onderdeel groter geheel

Dit is zo'n beetje de inhoudelijke tussenstand. Maar wij zijn niet alleen. Het IJsselmeergebied is onderdeel van het grote geheel van het Deltaprogramma en van het grote geheel van het hele hoogwatersysteem. Wat hier gebeurt, hangt niet alleen af van het IJsselmeer. Het hangt ook af van

hoe wij het water dat bij Lobith binnenkomt zowel zomers als 's winters gaan verdelen over Nederland. Daar wordt nadrukkelijk naar gekeken in het Deltaprogramma IJsselmeergebied.

Bestuurlijk ei in 2014

Dus wat gaan wij na deze *fact finding* doen? Gaan wij dan de overstap maken naar kansrijke strategieën? Gaan wij dat doen door te bekijken wat deze tussenconclusies betekenen voor het gebied? In elk geval hopen we in november met alle bestuurders aan de gang te gaan en met hen te verkennen waar we nu staan en te bezien of het mogelijk is richting een voorkeursstrategie te gaan. Begin 2014 hopen we een bestuurlijk ei te kunnen leggen.

Ekster en Boeddha

(Foto: afkomstig uit presentatie Hetty Klavers, fotograaf onbekend)

Dat doen we natuurlijk niet alleen. U ziet hier een plaatje van een Boeddha. Ik wilde hier eigenlijk een plaatje van een ekster gebruiken, want ik voel me soms net een ekster die overal komt ophalen, wegpikken, wat goed is voor dit programma. Maar ja, toen zei iemand: 'Dat is een roofvogel, dat moet je niet doen, die heeft zo'n nare uitstraling.' Dus ik dacht: zo'n Boeddha heeft ook wel wat. Die staat open, die geniet niet alleen van het doel bereiken, maar ook van de weg er naar toe. Ik geloof dat ik de rest van deze dag ook maar een beetje Boeddha ga zijn en goed ga luisteren naar wat er hier wordt uitgewisseld en welke meningen naar voren worden gebracht.

Input welkom, niet alleen op uitnodiging

Vandaag staat niet op zichzelf. We hebben in dit gebied ook een platform georganiseerd waarin alle maatschappelijke partijen en het bedrijfsleven vertegenwoordigd zijn. Over dit Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied zal Peter Visser zo meteen meer vertellen. De leden van dit orgaan zijn erg actief en daar zijn we heel blij mee. Zij doen ook volop mee om vanuit andere dan de bekende hoeken en gaten ideeën te krijgen over hoe het verder moet met dit gebied. Zo hebben we een experiment gedaan onder de bezielende leiding van Ellen van Mulligen; zij straalt al helemaal als ze eraan terug mag denken. Ook jonge studenten uit hele wereld hebben naar dit gebied gekeken; ze gaven ons weer een ander perspectief. We hebben heel veel IJsselmeerdagen op het programma staan waaraan iedereen kan meedoen en men heel serieus genomen wordt. En we leggen allerlei bezoeken af. Bij De Kwade Zwanen aan het Markermeer gaan wij bijvoorbeeld regelmatig op visite. Wim Kuiken, onze Deltacommissaris, gaat veelvuldig het gebied in. Wacht niet tot u iets van ons hoort, maar geef ook op eigen initiatief input. Ik hoop dat het respectabele 75-jarige Genootschap Flevo nog jong van geest is en ons kan verrassen vandaag.

Spreker uit de zaal: U praat steeds over pompen. Is het ook mogelijk om de spuicapaciteit te verhogen als tijdelijke oplossing?

Hetty Klavers: Ik ga heel even buiten mijn boekje als u dat goedvindt. Rijkswaterstaat bekijkt wat de beste manier is om de huidige problemen die er zijn met het handhaven van het winterpeil op te lossen. Heel lang leek aanzienlijke vergroting van de spuicapaciteit dé oplossing. Totdat een aantal technische mensen zei: ‘Laten we toch de pompen nog eens uit de kast trekken.’ Toen is gebleken dat de combinatie van pompen en spuien op de korte termijn op alle fronten de beste is. Ten eerste: de beheersbaarheid van het IJsselmeer gaat heel erg omhoog, niet alleen in de winter, maar ook in de zomer. Ten tweede: je houdt nog steeds je spuicapaciteit behoorlijk op orde. U heeft helemaal gelijk als u zegt: als er gespuid kan worden, dan kan daar geen pomp tegenop. Financieel gezien geldt ook hier weer de factor twee (ik kan er niets aan doen): successievelijk pompen installeren en het huidige spuien afbouwen is vele malen goedkoper. En ten slotte, ook een soort contra-intuïtieve uitkomst: pompen is ook voor de natuur prettiger, want je kunt het veel beter reguleren en brengt veel minder zoet water ineens in de Waddenzee. Spuien is dus nog steeds aan de orde. In principe zeggen we: spuien als het kan, pompen als moet. Maar pompen is dus niet meer zo vies als het een poosje is geweest.

2. De rol van het ROIJ

Peter Visser (Voorzitter Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied)

Het Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied is een groep vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Het is een beetje een zoektocht geweest om zo'n overleggroep op te zetten. Graag wil ik u in die zoektocht meenemen.

Conclusies Elverding

De gedachte achter deze groep, u herinnert het zich misschien nog uit 2008, waren de conclusies van de Commissie Elverding over hoe je grote infrastructurele projecten kunt versnellen. Je ziet in die projecten vaak veel vertraging ontstaan, niet in de laatste plaats door allerlei verzet. Je organiseert eigenlijk je eigen tegengeluid.

Eén van de belangrijkste conclusies van de commissie was: laat betrokkenen eerder en ruimer participeren. Dat is als je Hetty Klavers en de andere trekkers van het Deltaprogramma kent, absoluut niet dé reden geweest om in het IJsselmeergebied een regionaal overleg te creëren. Hen leek het ook zonder de Commissie Elverding van belang de Regio te laten meepraten. Maar ten aanzien van grote en ingewikkelde programma's was er bij de overheid inmiddels in het algemeen wel een klimaat ontstaan waarin betrokkenheid van maatschappelijke organisaties in een vroeg stadium voordelig werd geacht.

Er is hier een aantal ouderen in de zaal. U heeft vast allemaal de hoorzittingen oude stijl meegemaakt. Die waren natuurlijk verschrikkelijk: het plan was al helemaal klaar, dan ging je naar de bevolking en volgden er frustrerende avonden. Ik ben zelf ook bestuurder geweest, gedeputeerde in de provincie Noord-Holland, en weet dat inspraak op deze wijze niet georganiseerd moet worden. Dus ik ben heel blij met de nieuwe insteek.

Veel betrokkenen

Maar wie zijn dan de betrokkenen? Ik kreeg een lijst en daar stonden honderden organisaties, bedrijven, jachthavens, hotels en campings op. Iedereen stond erop en dat was begrijpelijkerwijze niet het meest werkbaar. Zo krijg je Poolse landdagen waarbij het zweet al op je rug staat voor je eraan begint. Tegelijkertijd was er wel de vraag om na te denken over het gehele IJsselmeergebied. Dus ik

heb eerst wat gesprekken gevoerd over de gedachte om het veld in te delen in sectoren die van belang zijn voor het hele gebied. Dat is niet zo wereldschokkend, want dan moet je denken aan clusters als waterrecreatie, landrecreatie, land- en tuinbouw, economische bedrijvigheid (onder andere in de buitendijkse industriegebieden), cultuurhistorie (die 1,5 m van Veerman stond wel gelijk op de agenda in alle IJsselmeerstadjes die heel erg hechten aan hun uitstraling en verscheidenheid), natuur, zandwinning, waterbouw, energie etc. Vervolgens hebben we vertegenwoordigers gezocht voor al die sectoren.

Belang overstijgend denken

Met al die mensen heb ik van tevoren een gesprek gevoerd. Het kan heel gemakkelijk gebeuren dat mensen hun belang komen vertegenwoordigen. Ik zeg altijd: dat belang kan ik op internet ook wel vinden, daar hoef je niet voor langs te komen. Het is heel frustrerend als belangen tegen elkaar opbieden, want dan krijg je een compromis (de één wil veertig, de ander twintig, dat deel je doormidden en dan wordt het dertig). Een goed plan is van iedereen, een compromis is van niemand. Van een goed plan gaat je hart sneller kloppen en bij een compromis kom je thuis en denk je: ach, ik neem maar een glas wijn, want we zijn weer verder. Dus ik heb heel erg geprobeerd om mensen te zoeken die er zin in hebben om met elkaar de problematiek te verkennen, die er samen uit te willen komen ondanks hun eigen belangen. Het gaat om ongeveer twintig mensen. Allerlei andere groepen krijgen een rol in het provinciale proces.

Eigen visievorming: optimaliseren en flexibiliseren

Hoe goed je ook begint aan zo'n groep, het eerste wat er gebeurt is natuurlijk dat er wordt gereageerd op stukken. Er is een bestuurlijke Kerngroep IJsselmeergebied, zeg maar de stuurgroep, en het ligt heel erg voor de hand om eerst op hun stukken te reageren. Dat is ook hoe je het gewend bent en daar is niks mis mee. Maar tegelijkertijd groeide het gevoel: we moeten ook naar eigen visievorming toe. Die stap, van het optimaliseren en flexibiliseren, dat was een heel belangrijke stap.

Grote winst: meedenken over flexibiliseren peil

Misschien denk je: optimaliseren en flexibiliseren, wie kan daar nu tegen zijn? Het klinkt een beetje als wereldvrede; daar ben je ook niet tegen. Nou, ik kan u garanderen, zeker bij flexibiliseren gaat het om enorme peilverschillen. Of je nou agrariër bent, een jachthaveneigenaar of een campinghouder, als het overstroomt heb je een enorme schade. Als een oogst mislukt praat je zo over een ton schade, zo niet over tonnen. Als vertegenwoordigers van uiteenlopende sectoren zeggen na te willen denken over een veranderend peil, dan is dat grote winst. Ik merk dat die bereidheid zeer wordt gewaardeerd. Maar dan ben je er nog niet. Je moet een nieuwe visie op het peil ook nog met elkaar gaan uitwerken en dan gaan de verschillende belangen best nog wel eens botsen. Maar als je eruit wilt komen, kom je eruit. Daar zijn we nu mee bezig.

Van deelvisies naar één visie

We proberen tot een afstemming te komen met allerlei andere visies die gemaakt worden over die peilverandering. Provincies en waterschappen zijn al bezig en ik hoop dat gemeenten uiteindelijk ook aan de slag gaan. Die visies vormen dan samen weer bouwstenen voor de volgende fase. Aan de leden van het Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied heb ik gevraagd eerst eens voor de eigen sector op te schrijven wat optimaliseren en flexibiliseren betekent; waar loop je tegenaan en wat zijn de punten die nog om een oplossing vragen? De deelvisies die uit de beantwoording van deze vraag voortkomen, willen we tot één visie smeden. Die willen we voorleggen aan de brede achterban. In principe zouden bij een bijeenkomst duizenden mensen kunnen komen, maar u snapt ook wel dat dat niet gebeurt. Het organiseren van een overleggroep met beperkte omvang, betekent echter niet dat daarmee de achterban

van meepraten wordt uitgesloten. Minimaal één keer per jaar organiseren we een contactbijeenkomst met die achterban.

De eerste stap op weg naar 2100

Wat we dan als gezamenlijke visie hebben, willen we aanbieden aan het Deltaprogramma. Dit is natuurlijk de eerste stap. Over het jaar 2100 nadenken, dat is iets waarmee je niet zoveel kunt als je nu een agrarisch bedrijf of jachthaven runt. Maar zoals iedere reis met een eerste stap begint, zo zou het ook kunnen dat die eerste gemeenschappelijke visie uiteindelijk leidt tot een moment waarop wordt gezegd: we zouden eigenlijk ook nog iets voor verder in de tijd moeten ontwikkelen. En dus zou de visie van de ROIJ ertoe kunnen leiden dat binnen deze groep ook nagedacht gaat worden over 2100. Maar eerst moet die eerste stap maar eens goed worden uitgewerkt. Daarna gaan we kijken of we met de lange termijn wat kunnen.

Gemeenschappelijk Deltaverhaal

Uiteraard hebben we zo nu en dan wat overleg. Er zijn zes regionale Deltaprogramma's, waarvan het IJsselmeergebied er één is. En daar zijn ook groepen maatschappelijke organisaties zoals de ROIJ aan de slag. Dat is ook leuk. Je probeert net als de anderen het wiel uit te vinden en ziet tegelijkertijd dat die andere groepen ook weer andere dingen organiseren. En uiteindelijk zul je ook in het totale Deltaprogramma misschien een keer een gemeenschappelijk standpunt kunnen krijgen vanuit de belangrijke maatschappelijke organisaties die bij die verschillende programma's betrokken zijn.

Spannend: een goed plan en geen compromis

Ik moet zeggen, het loopt heel goed, de sfeer is heel goed. Het wordt nu spannend, dat moet ik ook eerlijk zeggen, want nu moeten er keuzes worden gemaakt. We willen de woorden waarmaken dat we proberen een goed plan te maken en geen compromis. We hebben er alle vertrouwen in dat het lukt, maar het blijft spannend. We doen ons best.

3. Drie verhalen over water

3.1 Het verhaal van *Wim Logtmeijer* (Lid ANWB Bondsraad, pedagoog, voormalig directeur van een basisschool)

Een verhalenverteller heeft altijd wat tijd nodig om z'n spullen neer te leggen. Een verhalenverteller heeft ook de vrijheid om van die spullen een verhaal te maken. Dat maakt het verhalenverteller zijn zo mooi.

Mijnheer de voorzitter, ik dank u voor de uitnodiging en voor het feit dat u mij opbelde. Voor ik er erg in had, dames en heren, had ik al 'ja' gezegd op de vraag of ik hier wilde spreken. Toen ik de hoorn neerlegde – het was een mobieltje, maar voor een verhalenverteller is het toch mooier om het op deze ouderwetse manier te formuleren –, dacht ik: waar ben ik aan begonnen? Ik ben maar een eenvoudige burger, een inwoner van de Noordoostpolder, van Flevoland. Ik heb zitten denken en denken. Mijn haar is niet zo erg lang meer als vroeger, maar ik heb eigenlijk de haren uit mijn hoofd getrokken en me afgevraagd: wat moet ik daar nu gaan vertellen?

We hebben een raamposter, uiteraard bevestigd op het raam, een venster dat uitkijkt op onze achtertuin. En daar staat een gedicht op. De titel en de eerste vier regels van dat gedicht kent u allemaal, tenminste, daar ga ik even vanuit.

Herinnering aan Holland

Denkend aan Holland

zie ik brede rivieren

traag door oneindig

laagland gaan,

[...]

Prachtig hè? Het is van Hendrik Marsman. Ik ben ook nog historicus, dus ik moet even wat jaartallen kwijt: Marsman leefde van 1899 tot 1940.

Maar kent u ook de laatste regels van het gedicht?

[...]

en in alle gewesten

wordt de stem van het water

met zijn eeuwige rampen

gevreesd en gehoord.

In de uitnodiging voor deze spreukbeurt – in de instructies mag ik haast wel zegge, mijnheer de voorzitter – stond dat ik het mocht hebben over het heden, het verleden en ook over toekomst. Nou, over de toekomst zal ik zeer kort zijn, maar het heden en het verleden die spreken mij bijzonder aan.

Wordt de stem van het water nog gevreesd en gehoord? Leven wij niet in alle vrijheid op de bodem van de zee, zonder angst? Als antwoord op die vragen schets ik drie situaties. De eerste: Tollebeek 1998. Ik was vele jaren directeur van een basisschool op Urk. Ik reed van Emmeloord naar Urk. In het najaar van 1998 had het ontzettend geregend. Iedereen weet dat nog. De vorens op het land liepen vol met water. Iedere dag kwam er meer en meer en meer. Het water liep als het ware al over de berm, de berm en het fietspad. Op weg naar mijn werk reed ik al gedeeltelijk door het water. Natuurlijk, het is een heel ander geval, ik begrijp dat ook wel, maar ik moest toch even denken aan 1953. Raar hè, die associatie ineens. Terug nam ik een andere weg. Ik reed van Urk naar Emmeloord via de hoofdweg. Bij Tollebeek was het een komen en gaan van mensen en die liepen met, lieve help, zandzakken. Even later hoorde ik op het nieuws dat allerlei hoogwaardigheidsbekleders hun adhesie kwamen betuigen. Die kwamen naar Tollebeek om te kijken. En het dorp stond halfvol water!

Een paar jaar later kregen we Italianen op bezoek. Vol trots laat je je woonomgeving dan zien, nietwaar? Je bent er trots op dat je op de bodem van de zee woont, want waar kan dat elders in de wereld! Of die Italianen dat toen beseften, weet ik niet. Maar ik nam ze mee naar een plek vlakbij Urk. Wij stonden daar bovenop de dijk en keken naar het IJsselmeer. Het water was hoger dan het maaiveld van de polder. Kunt u zich dat voorstellen? En weet u wat die Italianen toen vroegen: ‘Zijn die dijken sterk genoeg?’ We namen ze ook nog even mee naar het gemeentehuis in Emmeloord en daar op de muur bij de ingang hangt een klein bordje met een mededeling: als er geen dijken zijn, staat het water zo hoog. Heel nuchter, weet u wel. Maar als er storm is of als er erg veel water in het IJsselmeer staat, dan staat het drie meter hoger. Ze hebben het mij niet gezegd, maar ik geloof dat die Italianen de nachten daarna geen oog meer hebben dichtgedaan. Ik plaatste ook nog een heel verkeerde opmerking, dames en heren. Ik zei: ‘Och, je hoeft niet bang te zijn, we hebben een opblaasboot boven op zolder.’

De derde situatie. Op dit moment wordt er in de Noordoostpolder kei- en keihard gewerkt aan de realisatie van de Canon van de Noordoostpolder. Op 5 juli gaat de website de lucht in en ik zou u aanraden: kijk daarnaar! In een van de venster gaat het over droogleggen en drooghouden. Nou, dat droogleggen is gebeurd in 1942. De andere polders van de provincie Flevoland zijn in 1957 en 1968 drooggevallen. We hebben nu droge voeten, maar we moeten ons realiseren dat indien de gemalen niet werken de polders binnen vijf dagen onder water zullen staan.

Wordt de stem van het water nog gevreesd en gehoord? Ik mag u ook even meenemen naar het verleden. Dat is de vrijheid van een verhalenverteller. Ik neem u eventjes mee naar 1900. We staan op de kade in Lemmer (de Friezen zeggen ‘De Lemmer’, waarom weet ik niet, want het is ‘Lemmer’). En

wij staan op de buitenhaven, kijken terug en zien daar de machtige zeesluizen die enkele jaren daarvoor gerealiseerd zijn. Op de kade hebben wij ons valies staan en over dat valies hebben we onze jas neergelegd. Mijn metgezel en ik hebben een hele wandeling gemaakt door het noorden van Nederland en we willen nu eigenlijk een beetje sneller reizen. We willen proberen met een beurtschipper ergens op de Veluwe terecht te komen. Lemmer was in die tijd een drukke stad; er was zelfs al een tramverbinding met het achterland. Even een ondeugende mededeling tussendoor: als die tramverbinding er nu nog had gelegen was het gemakkelijker geweest om 'm als treinverbinding door te trekken. Maar die spoorverbinding naar het noorden is heel andere kwestie. Wij vinden een beurtschipper met wie we mogen meevaren naar Elburg en ach, het schip heet natuurlijk Neeltje Jacoba, waarom ook niet? Aan boord! Vertrekken! De twee knechtjes gooien de trossen los en het beurtschip tuft de haven uit, het zeegat uit. De motor gaat uit en de zeilen gaan in top. Zo zou het gegaan kunnen zijn. We zeilen de Zuiderzee op. Prachtig hè? We mogen in de kajuit zitten, maar we blijven liever achter op het schip en proberen de schipper een beetje aan de praat te krijgen. Dat lukt gemakkelijk, want de schipper zit vol verhalen. Hij wijst ons op de kust die we achter ons laat laten. Uiteindelijk komen we in de buurt van Kuinre, de Kuunre. Daar ligt een havenhoofd. Er is maar een klein haventje dat niet zo vaak wordt bezocht. Het ligt niet zozeer op de route. Er liggen een paar vissersbootjes, meer niet. We varen verder, iets verder de Zuiderzee op. En daar heel in de verte zien we de keileembult van Urk, die uitsteekt boven het water. Aan de andere kant zien we Schokland, een veeneiland dat in 1859 is ontruimd. Mensen konden er haast niet meer wonen. Het veen was zo afgekald dat wonen daar een groot risico was. We hebben geluk dat het deze dag vrij rustig weer is, want op de Zuiderzee kan het hevig stormen. De korte golfslag is levensgevaarlijk. Er liggen nog steeds vele scheepswrakken op de bodem van de Zuiderzee. We varen om de zuidpunt van Schokland heen en zien de resten van een kerk die eeuwenlang bedreigd werd door de zee. Naar het noorden kijkend ontwaren we de Middelbuurt en daarachter de schuilhaven van het voormalige dorp Emmeloord die zo belangrijk is voor de regionale scheepvaart. Maar we varen verder, een beetje naar het oosten, en zien in de verte Kraggenburg, een lichtwachterswoning, gebouwd op kraggen, op van die gevlochten matten. De schipper vertelt vol trots dat het huis is gebouwd door mensenhanden, zomaar in het water, en dat je via de leidammen, die de verbinding met het vaste land vormen, heel veilig richting Genemuiden kunt varen. Die leidammen zijn er gekomen om de verzanding in het gebied tegen te gaan. Als je dan verder vaart, maar dat doet deze schipper niet, dan kom je bij de ketting. Dat was vroeger letterlijk en figuurlijk een ketting die over het water heen lag. Je moest tol betalen en dan werd de ketting naar beneden gelaten en dan kon je er overheen varen. Prachtig, zulke verhalen. Maar goed, wij varen verder richting Elburg. Over de Ketel natuurlijk. Wij varen door. Dan zien wij daar de Kop van 't Einde, het havenhoofd van Elburg. Elburg heeft ook van die lange leidammen zodat je dan heel gemakkelijk richting het stadje kunt varen. Even later staan we weer op de kade in Elburg.

Dat kan in een verhaal: als we op de kade stappen, dan stappen we ook weer gewoon in het jaar 2012. Wij kunnen, dames en heren, dezelfde tocht vandaag aan de dag met de auto maken. Je moet dan alleen wel even over de Ketelbrug rijden, want anders kom je niet goed bij je bestemming. De havenhoofden van weleer, als rotsen in de branding, zijn geworden tot cultuurhistorische elementen in het landschap. Echter het verhaal van de Zuiderzee, met alles erop en eran, verdient het om verteld te blijven.

Zullen we in de toekomst de stem van het water nog vrezen en horen? Ik haal een paar regels aan uit het Flevolands volkslied. U kent ze wel:

*Land gemaakt door mensenhanden
vol vertrouwen en met kracht
waar de zee werd teruggedrongen
die zoveel verschrikking gebracht.*

Zullen wij in de toekomst in staat zijn om antwoorden te geven op de vragen van vandaag de dag? Op de Afsluitdijk, die gesloten werd in 1932, staat een monument en daarop is een bekende tekst te vinden: Een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst. Variërend op deze gevleugelde woorden zou ik willen zeggen: Flevolandse die leven, die bouwen aan hun toekomst.

3.2 Het verhaal van Ton Leijten (*Boer in de Noordoostpolder, voormalig lid Provinciale Staten van Flevoland*)

Ook ik heb wel wat geworsteld met de opdracht om hier een verhaal te vertellen. Ik ben geen historicus, geen docent, geen humorist. Ik ben gewoon boer. ‘Landbouwer’ staat in het programma, maar normaal gesproken noem ik mij ‘boer’. En naast mijn vak waarmee ik gewoon de kost moet verdienen, doe ik hier en daar wat op het maatschappelijk terrein. Ik heb een akkerbouwbedrijf in de buurt van Emmeloord, ik ben getrouwd, ik heb drie kinderen die net het huis uit zijn. Dat is misschien niet zo belangrijk voor u, maar ik heb het toch maar gezegd.

En ik heb met water te maken. In mijn vak als boer is water voorwaarde voor groei. Ik heb ook met water te maken omdat ik lid ben van de Algemene Vergadering (AV) van het Waterschap Zuiderzeeland. Water is in dit gebied van eminent belang, omdat in het verleden de grond hier geheel onder water lag. Samen met anderen hier in de zaal maak ik ook nog deel uit van de Stuurgroep Schokland. Ook achter het Schokker gebied zit natuurlijk een geweldig verhaal met water.

Maar goed, ook ik worstelde met de vraag hoe ik invulling moest geven aan de vraag van Andries Greiner om hier wat over water te vertellen. Maar ik ben erin gedoken, heb de dijkgraaf gevraagd, werd verwezen naar Rob Nieuwenhuis en heb de stukken die me werden toegestuurd tot me genomen. Alles wat ik wilde vertellen, is vanmorgen reeds in belangrijke mate verteld. Ik zei het al: ik ben geen humorist of docent, ik ben gewoon lid van de AV van het waterschap. Maar ik wil toch wel mijn

verhaal vertellen zoals ik het had bedacht. Wim heeft al een stukje van mijn tijd afgesnoept, dus dat mijn verhaal wat korter moet zijn, dat past mij eigenlijk wel. En ik moet zeggen Andries: het is weer heel vertrouwd om onder jouw vleugels te zijn.

Ik kom uit de buurt van Breda, daar ben ik geboren, in Midden-Brabant. Alhoewel ik nog behoorlijk jong was, een jaar of zeven, acht, toen wij naar de Noordoostpolder verhuisden – we kwamen met de vrachtwagen waar de inboedel in zat mee –, herinner ik mij van die aankomst in de polder in ieder geval die betonnen schuur die daar stond. Het was een schuur zonder vloer. Er groeide gewoon onkruid in; een beeld dat mij is bijgebleven. Ik herinner me ook het silhouet van de dijken. Van de IJsselmeerdijk woonden wij ongeveer 2 km vandaan. Als wij bezoek kregen uit Brabant was één van die vaste tripjes in het begin een beklimming van die dijk. Als kleine jongen, gewoon komend uit Midden-Brabant, was dat heel fascinerend: je klom die dijk op en keek dan over een watervlakte uit. Dat was prachtig. Ik was dat niet gewoon in het Brabantse.

Dat water kan geweldig verschillend zijn. Het kan angstaanjagend zijn bij storm – want ook dan ging je wel eens kijken omdat je dat prachtig vond –, maar het kan ook rustgevend zijn. Heerlijk was het om op een mooie stille avond, als het warm was, op de dijk te zitten. Water: een zegen of een ramp? We hebben het in dit land allemaal meegemaakt. Water: lekker als drinkwater, maar soms ook vies omdat er hier en daar vervuiling is ontstaan.

Als wij in de polder bezoek hadden, gingen we ook vaak naar Urk. In de eerste plaats natuurlijk om de oude kern te bezoeken, want dat had iets eigens, iets prachtigs. Ik kom er nog altijd graag. Ik maak er ook wel eens wandelingen met Jaap Bakker, die er dan van alles over vertelt. We gingen ook naar die vuurtoren op Urk en ik weet onderhand ook alles over een steen die daar in de buurt in het water ligt. Ik ga Jaap Bakker echter het gras niet voor de voeten wegmaaien. Naar Urk gingen we dus ook met onze gasten en steeds weer werd ik geconfronteerd met het IJsselmeer. Mede daardoor heeft dit grote water een aparte plaats in mijn beleving gekregen.

Het IJsselmeer. Ik herinner me het jaar 1963, die zware winter, toen wij schaatsten van Urk naar Enkhuizen en van Urk naar Lemmer. Wij hadden een knecht – laat ik maar in de terminologie van die tijd blijven – en ik was maar een klein manneke van een jaar of veertien. Ik had een touw om mijn middel en zo schaatste ik achter onze knecht aan om die tocht te kunnen volbrengen. We reden met auto's van Urk naar Enkhuizen, zo over het ijs. Je kunt het je haast niet voorstellen, maar het gebeurde toen allemaal.

Wim heeft het al gememoreerd: het jaar 1998 en de overvloedige regenval in de buurt van Tollebeek. Ik woonde daar toen niet eens zo heel ver vandaan. Ik herinner mij de dag dat we begrotingsbehandeling hadden in Provinciale Staten. Toen ik die morgen wegging, was het allemaal vreselijk nat, maar leek het nog wel mee te vallen. In de loop van de dag sijpelden de berichten door over de dreigende situatie die ging ontstaan. En in de middag reed ik achter de Commissaris van de Koningin aan naar Tollebeek, waar wij met eigen ogen konden zien wat de uitwerking van het water was. In de dagen daarna werd het in die buurt alleen nog maar erger. En waarom? Omdat via de afvoeren het water in de Urkervaart terecht kwam. Dit kanaal stroomde over omdat het gemaal op Urk het uitslaan van het overtollige water op het IJsselmeer niet aan kon. Ook via deze herinnering aan 1998 heb ik een relatie met het IJsselmeer, dat grote water dat afhankelijk van de situatie een functie heeft voor zowel de afvoer als de inlaat van water.

Omdat ik waterschapbestuurder ben, zit er ook een klein serieus tintje aan mijn verhaal. Het Deltaprogramma is er gekomen vanwege de verwachte klimaatsverandering. Ook in het verleden hebben we heel droge en natte, koude en warme periodes gehad. We hebben van onze ouders allemaal wel gehoord dat ze weken achter elkaar konden schaatsen. Maar de trend die er is, zal toch wel leiden tot enige klimaatsverandering. Het domste wat we zouden kunnen doen, is dat negeren, wachten op een calamiteit en dan op basis van die calamiteit maatregelen nemen. Dat zou zeer onverstandig zijn. Een klimaatsverandering zal met effecten op de afvoer van het water via de rivieren en met een zeespiegelstijging nog vele decennia, misschien wel eeuwen, een grote impact hebben op ons leven.

Een ander aandachtspunt, met name ook in ons gebied, is de bodemdaling. Daar hebben wij hier in Flevoland heel nadrukkelijk mee te maken. Dat merken we niet dagelijks of jaarlijks, maar de trend is in ieder geval dat de bodem in Flevoland daalt. Ik kan u verklappen dat het waterschap in coproductie met de Provincie Flevoland daarover een rapport gaat uitbrengen, naar ik meen nog dit jaar. Die bodemdaling vraagt van het waterschap en mogelijk ook van andere overheden maatregelen in het kader van actuele en toekomstige wateropgaves. Daar hebben wij in Flevoland nadrukkelijk mee te maken. Wij zullen met elkaar het Deltaprogramma heel serieus moeten nemen.

Het verhaal van het IJsselmeer, waar wij als Flevoland mee te maken hebben, is het verhaal van de zoetwatervoorraad en het waterpeil. Daar wordt nu wat genuanceerder over gesproken dan voorheen, niet in de laatste plaats omdat peilverhoging dan wel peilverlaging volgens de deskundigen een twintigtal verschillende effecten kan hebben. En die effecten zijn natuurlijk erger of minder erg naarmate die verhoging of verlaging erger of minder erg is, maar het blijven wel twintig effecten. Op korte termijn zal het kostenplaatje nog wel wat meevallen, maar op langere termijn komt er toch wel heel wat geld kijken bij onze waterbeheersing.

Ik wil afsluiten met de opvatting dat de uitkomsten van het Deltaprogramma IJsselmeergebied nooit mogen leiden tot een situatie, op welk onderdeel dan ook, die slechter is dan de situatie van vandaag de dag. Ik wil ook de opmerking maken dat de buitendijkse gebieden in onze provincie een groot probleem vormen bij de waterpeilverhoging. Er zullen forse extra investeringen nodig zijn om die gebieden veilig te stellen. Ik wil ook nog eens aandacht vragen – want ik kan mijn afkomst toch niet verloochenen – voor de effecten die een peilstijging van het IJsselmeer mogelijk heeft op het landbouwkundig gebruik van de gronden. Ik weet dat in de buurt van de Westerveer in de Noordoostpolder nu reeds volop sprake is van kweldruk. Wanneer het meerpeil fors omhoog gaat, zal die kweldruk groter worden; het zal zelfs mogelijk zijn dat er zoute kwel ontstaat. Dat heeft grote gevolgen voor de agrarische exploitatie van de gronden. Ook een kwestie als deze zal nadrukkelijk afgewogen moeten worden in alle besluiten die er ten aanzien van het peilniveau genomen gaan worden. En in die besluiten, mevrouw Klavers heeft het al eerder gezegd, is de verhouding tussen kosten en baten van wezenlijk belang.

3.2 Het verhaal van Jaap Bakker *(Schrijver en verhalenverteller van en over Urk)*

Waar water is, is leven.

(Zelfs als deskundigen de diagnose ‘dood’ stellen, is met water overleven mogelijk).

Ik kom van Urk, dat ziet u al aan mijn klederdracht. Een dracht die alles met water te maken heeft: de geuzenbroek net over de knieën, wellicht voor de golfslag, met daar onder de kousen met open patroontjes, waardoor ze snel opdrogen. De trouwring niet om de vinger, maar aan een doekje om de hals, want het werken met netten maakt het dragen van ringen aan boord gevaarlijk. De gouden oorbellen met een scheepje waarop Urk staat, waardoor de afkomst van de visserman bekend wordt, evenals door de in het rode boord bij de hals met zwarte draad gestikte initialen. Zilveren broekstukken en andere versieringen, die dienden om de begrafeniskosten te betalen als een drenkeling gevonden werd aan een vreemde kust. We leven van de visserij en betalen er vaak voor met ons leven. Daarvan getuigt het vissersmonument op Urk.

Water is essentieel voor leven. Ons prille begin kan niet zonder vruchtwater. Ik ben geboren op het eiland Urk midden in de Zuiderzee, omringd door woeste golven. Op Urk baren we geen kinderen, maar komen die volgens de legende uit de Ommelebommelsteen, een steen uit de IJstijd die in het water bij Urk ligt. Die vervangt de ooievaar, waarvoor de afstand vliegend met een baby naar het eiland te ver was. ‘Er moet geroeid worden’, zegt men op Urk als de geboorte van een kind zich aankondigt. Het is dan de taak van de vader om het kind met de roeiboort te gaan halen. Overtuig uzelf bij een bezoek aan Urk!

Water omringt mijn leven tot in de religie toe. De doop is een teken van zuivering en zekerheid, zoals de regenboog de belofte inhoudt dat de aarde niet door water zal vergaan. Op deze bijeenkomst over het stijgen van de waterspiegel is dat een geruststellende gedachte.

De zee gaf ons welvaart en ramp, redding en ondergang, dreiging en schoonheid. Ik heb een sterke verbondenheid met het water. Toen ik elders in het land woonde, moest ik wekelijks naar de kust om de zee te zien. Nu ik weer op Urk woon, zit ik vaak bij de vuurtoren op een bankje. Dan kijk ik vanaf het hoge drielandenpunt ‘over zee’ naar de dijk van Oostelijk Flevoland, de contouren van Enkhuizen in Noord-Holland en de heuvels van Gaasterland in Friesland. Prachtig, die schepen in het late licht en de bijna onaardse schoonheid van een zonsondergang. In de nacht glijden de lichtbanen van de vuurtoren over het IJsselmeer. Rustgevend, herscheppend en inspirerend is zo’n verblijf aan de waterkant.

Urk heeft zijn ontstaan en bestaan aan het water te danken, en heeft een bewogen geschiedenis. In een ver verleden overdekte een groot ijsveld, afkomstig van Scandinavië, een deel van Europa. In die ijssmassa zaten keien en brokken keileem. Toen de dooi inviel, is Urk daaruit komen zakken. Urk is gewoon een afzakkertje dat van het hoge Noorden in het ijs getransporteerd is naar Nederland. Mijn overgrootvaders naam was Kurt Ohlsen. U begrijpt dat die iets later naar Nederland kwam dan de keileembult Urk.

Het eiland Urk is daarom anders dan het vlakke polderland. Het ligt tien meter boven de waterspiegel. De nieuwe wijken van Urk liggen in de polder, zes meter onder de waterspiegel. In mijn jeugd beleefde ik het wijkend water, zoals beschreven in de boeken van Klaas Norel. Het was ook het afscheid van een oude cultuur, een afscheid waartegen Fred Thomas en Eibert den Herder zich verzetten. Bij een bezoek aan het Zuiderzeemuseum onderga ik nog steeds de emotie van een cultuur die voorgoed verdwenen is. De drooglegging bracht voor ons vissersdorp economische en ecologische veranderingen, iets dat de stijging van de zeespiegel ook met zich mee zal brengen, al variëren de schattingen over die stijging nog sterk: van 25 cm tot 1,5 m.

Denk u eens in wat voor een omwenteling Urk in de vorige eeuw meemaakte. Zout water werd zoet water. De haring, ansjovis en zeehonden verdwenen. Een totale verandering van het milieu werd door de afsluiting van de Zuiderzee een feit. Weldra werd Urk geplaagd met zeven plagen, zoals de farao van Egypte: rietpluizen, neerslag van rietverbranding, muggen, spinnen, muizen, roofvogels etc. Die plagen kregen ons niet weg van Urk, alhoewel Abraham vertrok uit het Urk der Chaldeeën naar het Beloofde Flevoland.

Gelukkig zagen we ook het positieve toen de Noordoostpolderdijk Urk omarmden: geen isolement meer. De bloedreizen met de ijsvlet via Schokland naar Kampen om de levensvoorzieningen te halen, werden overbodig. Er kwam snel vervoer over de weg naar ziekenhuizen. Een reis met de boot naar Kampen en Enkhuzen nam bijna altijd twee uur in beslag. Die boot had trouwens wel een voordeel: was er een inspecteur aan boord dan gaf de kapitein een extra toet zodat de scholen en de middenstand op een controle waren voorbereid.

Voor ons als kinderen was de nog niet in cultuur gebrachte polder een avontuurlijk speelterrein. In de hoge rietvelden bouwden we hutten en met een geheimzinnige doolhof er omheen was het moeilijk voor onbekenden om onze nederzetting te vinden. We zagen allerlei nieuwe dieren en planten die op het eiland ontbraken. Wat wisten we van bomen? Men kapte een linde omdat die iepziekte zou hebben. De natuur kreeg een meerwaarde. Een andere wereld ontstond. Ik geniet thans volop van mijn wandelingen door het Urker Bos, in het bijzonder als ik het geruis van de wind door de bomen hoor, vermengd met het geruis van het IJsselmeer, waarvan de golven breken op het basalt langs de dijk. Ik beleef het als een symfonie van Jean Sibelius.

Door planologen en sociologen werd de diagnose gesteld dat Urk een dromerig plaatsje aan dood water zou worden. Het moest inkrimpen van 5000 naar 3000 inwoners. Urk kreeg er ook geen grondgebied bij. De naam van de geplande Urkerwaard werd veranderd in Noordoostpolder. De naam Urkerweg (voor de weg tussen Urk en Emmeloord) mocht daarentegen blijven. Wij Urkers gooiden onze kop in de wind en het tegenovergestelde van wat deskundigen dachten, gebeurde. Het dood gewaande eiland werd een levendige, toonaangevende vissersplaats met in het midden van het land één van de grootste visafslagen van Europa (ook de visafslag van Harlingen is van Urk) en een

toonaangevende moderne kottervloot. Het voormalige eiland werd het viscentrum van Europa met 55 visverwerkende bedrijven en meer dan 19.000 inwoners. Het wonder van Urk! Water schept leven.

De materiële aanpassing lukte Urk beter dan de immateriële, want invloeden van buiten werkten, gelet op ervaringen bij de drooglegging, niet altijd positief. Hoewel Urk zich economisch progressief ontwikkelde, werd het theologisch behoudender. Een toerist vroeg me in het dorp naar het geologisch reservaat. Ik vertelde hem dat hij zich nu bevond in het theologisch reservaat en dat het door hem gezochte reservaat twee kilometer verderop lag.

Grote veranderingen waren er ook in ons gezin. Mijn vader viste op de Zuiderzee en de Noordzee, en werd later boorder op een schip voor het bodemonderzoek voor het toekomstige Oostelijk Flevoland. Hij was teleurgesteld dat zijn zoons geen visserman werden. Mijn zuster trouwde met een polderpionier en mijn broer kreeg één van de hoogste functies in Flevoland: vuurtorenwachter op Urk. We vierden feest op de Knardijk toen die gereed was. Urkers verdienden goed als dijkwerker en bakschipper.

Jammer dat er bij het begin van de drooglegging van de Zuiderzee onvoldoende inspraak en participatie van de bevolking was. Zo werden de Urkers te weinig betrokken bij de plannen en werd er onvoldoende rekening gehouden met hun daadkracht en initiatieven. Urk paste zich aan met een niet verwachte eigen oplossing voor de toekomst. Sommige gevolgen van de inpoldering zullen niet snel tot een oplossing komen, zoals de concurrentie tussen IJsselmeervissers en de aalscholvers, die meer opvreten dan de visserman kan vangen. Er is sprake van een evenwicht dat enigszins verstoord is. We hopen dat de Euromasthoge windmolens bij Urk niet aan een verdere verstoring zullen bijdragen.

Urk heeft zijn eigen karakter behouden. De Noordoostpolder viert dit jaar 75 jaar droog, terwijl wij al duizenden jaren nat zijn. De Noordoostpolder heeft koren op het land, wij in de kerken. Restaurant het Voorhuis ligt in Emmeloord, het Achterhuis ligt op Urk. Zij hebben de watertoren, wij de vuurtoren. De Urker mannenkoren zingen van 'Ruwe Stormen' en bij het Emmeloorder mannenkoor bemerk je in de liederen meer de agrarische sector; die zingen 'Hör mein Bieten'.

Water geeft en water neemt. Het vissersmonument met ongeveer 380 namen van jonge mensen, die op zee omkwamen, getuigt hiervan. En toch: water redt levens. In 1973 zijn we begonnen met hulp aan het in hongersnood verkerende Ethiopië/Eritrea. Ik mocht 25 jaar voorzitter van zijn van de hulporganisatie. We hebben voedselbronnen in het land aangeboord door de ontwikkeling van de visserij: brood uit het water! Er is een goede samenwerking met de boeren uit de polder, die ons helpen bij de verbetering van de landbouw en de veeteelt in Afrika. Irrigatie, waterpompen en onze medische projecten, ze hebben alle met water te maken. In heel de hulpverlening is water van levensbelang.

Water geeft altijd een worsteling tussen teveel en tekort, tussen overvloed en gebrek. Op dit symposium is er aandacht voor de stijging van het waterpeil en de daling van de bodem. Typisch dat in Scandinavië de bodem sneller stijgt dan het waterpeil. Wie weet wat de bodem van Urk, gelet op zijn oorsprong, gaat doen. Voor Urk zal de stijging van het waterpeil een kans zijn de vaargeul te benutten en de vloot weer op Urk te laten komen.

Voorlopig moeten we maar stoppen met een herindelings van Flevoland bij andere provincies. Bundel de krachten en verminder de bestuurlijke schijven om snel adequate beslissingen te kunnen nemen. Urk heeft zich al te veel aangepast aan verschillende provincies. In de zeventiende eeuw werden Urk

en Emmeloord als heerlijkheid met Amsterdam verbonden. Later bleef er de band met Noord-Holland. Na de drooglegging dachten we te gaan behoren tot Friesland; het werd Overijssel. Vervolgens verloor Overijssel zijn overzeese gebiedsdelen Urk en Schokland in 1986 weer aan Flevoland. Als het bestuur weer verandert, willen wij Urkers een republiek worden. Daar zijn we niet te klein voor, want van de Golf van Biskaje tot aan Helgoland zijn er allemaal eilandjes (kotters) te vinden met de letters UK erop: United Kingdom.

Ik denk dat we tenslotte toch maar kiezen voor het Koninkrijk der Nederlanden, want:

*Als het water stijgt
en Willem Alexander de troon bestijgt
krijgen we een vorst als een dijk
in een veilig koninkrijk
met in Lelystad ingenieur Lely op sokkel, 30 meter hoog,
die zeker weet: 'Ik houd het hier wel droog'.*

4. Een filmische impressie van het Jongerenpanel van Waterschap Zuiderzeeland

Vier leden van het Jongerenpanel van Waterschap Zuiderzeeland hebben zich in een korte film – speciaal voor het symposium geproduceerd door Deltaprogramma IJsselmeergebied – uitgesproken over de waterproblematiek in het algemeen en in het IJsselmeergebied in het bijzonder. Hier volgen hun opmerkingen.

Ik ben Mirthe [Doorman]; ik ben 14 jaar.

Ik ben Nina [ter Horst]; ik ben 15 jaar.

Ik ben Rutger [Smeets]; ik ben 15 jaar.

Ik ben Remy [Petersen]; ik ben 16 jaar.

Hoe denk je over de klimaatverandering?

Mirthe: Ik denk wel dat er wat gaat gebeuren. Je ziet dat het weer de laatste tijd heel raar doet en dat het klimaat niet meer zoals vroeger is.

Rutger: Ik vind het belangrijk dat we aan het water moeten blijven werken. We leven in een vrij kwetsbaar gebied waar het eigenlijk zó fout kan gaan.

Remy: Bij ons in Almere zie je in het stadscentrum zo'n peilstreep dat het niveau van de zee aangeeft. Dat is volgens mij 6 m onder zeeniveau. Als je dat ziet...

Nina: Wij zijn de volgende generatie die het moet kunnen oplossen. Die tegen moet gaan dat het water ons gaat overheersen.

Zou je als jongere zelf meer je toekomst willen bepalen?

Rutger: Ik vind wel dat wij als jongeren kunnen meedenken over kleine dingen, maar niet dat we de volledige verantwoordelijkheid kunnen krijgen. Dat komt misschien later wel bij de generatiewisseling. Op dit moment ligt de meeste kennis bij de oudere generaties.

Remy: Ik denk ook dat je moet kijken waar nu de meeste kennis is. De meeste kennis is bij de oudere generatie. Maar ik denk wel dat jongeren daarbij betrokken moeten worden.

Mirthe: Als wij zijn opgegroeid, gaan wij er natuurlijk meer over nadenken. En dan hoort het bij onze taak.

Nina: Ik denk dat het vrij belangrijk is, dat wij het weten voor onze toekomst. Dat wij over enkele jaren in onze opleidingen en studies van de oudere generatie kunnen leren hoe wij het water kunnen tegenhouden. Want over tien jaar ongeveer zullen we het zelf moeten doen.

Hoe maakbaar is Nederland?

Rutger: Je kunt in Nederland natuurlijk niet de natuur z'n gang laten gaan. Het is ook het woon- en leefgebied van mensen. Maar je moet de natuur wel de ruimte gunnen.

Mirthe: Ik vind wel dat als wij bijvoorbeeld meer land nodig hebben om op te leven, dat dat erbij gemaakt moet worden, net zoals Flevoland is gemaakt.

Nina: Nederland is gewoon het afvoerputje van Europa. We liggen nu eenmaal het laagst.

Remy: Ik vraag me wel af of wij door zouden moeten gaan met het land maken van water. Als je naar de aarde kijkt, niet naar Nederland maar naar de aarde, dan is er heel veel water.

Hoe verdelen we het water in tijden van droogte?

Mirthe: Ik denk dat een goede verdeling van nationaal belang is. Ik vind niet dat je een gebied zomaar mag voortrekken. Als wij zeggen dat het IJsselmeer belangrijker is, dan gaan ze in Rotterdam natuurlijk protesteren. Dus is het niet logisch om een gebied te gaan voortrekken. Het moet gewoon gaan om wie het water het meest nodig heeft.

Nina: Ik vind dat alle steden in Nederland gewoon gelijk moeten blijven en het water moeten krijgen dat ze nodig hebben. Zoet of zout, ongeacht.

Rutger:

Ik denk dat in sommige gevallen het IJsselmeer toch wel voorrang krijgt, omdat het ecologische belang gewoon heel groot is. Rotterdam is zo'n grote stad, die moeten wel wat reserves hebben als het gaat om drinkwater. Hier kan de schade zo hoog oplopen.

Waar moeten we ons belastinggeld in investeren?

Remy: Ik denk dat het belangrijk is dat er veel geld naar de veiligheid van bijvoorbeeld Flevoland gaat; zorgen dat het water blijft waar het moet zijn. Maar ik denk dat het ook belangrijk is dat er geld komt voor technieken om die processen duurzaam te maken en om ervoor te zorgen dat het over een lange tijd ook nog steeds op deze manier kan gaan.

Mirthe: De veiligheid blijft natuurlijk wel belangrijk. Het gaat erom dat wij hier veilig kunnen leven.

Rutger: Je kunt natuurlijk wel ongelooflijk veel geld blijven pompen in het tegengaan van processen, zoals de stijgende zeespiegel. Je kunt maar steeds hogere dijken blijven bouwen, maar in mijn opinie kun je beter de oorzaak aanpakken. In dit geval is dat natuurlijk de uitstoot van broeikasgassen.

Nina: Ik denk dat het belangrijk is dat er meer geld gaat naar onderwijs. De jonge mensen die wij nu opleiden, zijn erg belangrijk voor later. Nederland loopt best risico's op het gebied van wateroverlast.

Welke hartenkreet geef je de mensen in de zaal mee?

Nina: Goed de toekomst in kunnen.

Mirthe: Het adviseren van de jeugd, want die denkt er nog niet echt over na.

Remy: Luister naar jongeren, neem hen serieus.

Rutger: Ga goed om met onze toekomst.

5. Resultaten van de werksessies

De deelnemers aan het symposium hebben in groepen van 10-15 personen over zes thema's gediscussieerd. De voorzitters van deze werksessies hebben plenair verslag gedaan van hetgeen besproken is. Hun presentaties worden hier weergegeven.

5.1 Doorwerking Deltabeslissing IJsselmeergebied

Chris Schotman (Lid Provinciale Staten van Flevoland, projectmanager gemeente Zwolle)

Deltabeslissing

Onze groep had aan een uur zeker niet genoeg; het was een geanimeerde discussie. Omdat dit onderwerp een grote reikwijdte heeft, hebben we een focus aangebracht op urgentie (moeten we nu al iets beslissen, moeten we voor draagvlak inwoners nu wakker gaan maken?) en op de vraag: hoe gaan we verder als de Deltabeslissing eenmaal is genomen?

Urgentie: korte termijn/ lange termijn. We hebben gekozen voor de periode 2005-2020. En daarbij hebben we weer een focus aangebracht: veiligheid. De dijken moeten op orde zijn, ongeacht of de Deltacommissie nu wel of niet iets beslist. Op het gebied van zoetwateropvang gebeuren echter de meest interessante dingen voor Flevoland. We hebben ook geconstateerd dat zoet water voor

Flevoland nog niet echt een probleem is. In vergelijking met Afrika verkeren wij in een luxepositie. Ook belangrijk zijn de kosten, zeker in relatie tot het draagvlak.

Ik heb mezelf als voorbeeld neergezet: ik woon in Dronten, ik ben in mijn werk niet zozeer bezig met peilstijgingen, maar vanuit mijn Statenwerk in Flevoland houd ik me er natuurlijk wel weer mee bezig. Maar toch, als je mij vraagt wat het voor mij als inwoner van Flevoland betekent, weet ik het eigenlijk niet. Moet ik iets doen met mijn huis? Loop ik ergens vast als ik ga varen? Het is een belangrijke vraag: wat betekent peilbeheer voor de inwoners en voor allerlei recreatieschappen? Als je de rapporten leest – eerst optimaliseren, daarna flexibiliseren – dan kwamen wij gezamenlijk tot het inzicht dat optimalisering in de polder nog niet zo heel veel gaat doen. Misschien moet er iets verbeterd worden aan sluizen en inlaten, misschien is er aandacht nodig voor natuurcompensatie, maar grosso modo betekent dit alles nog niet zo heel veel voor Flevoland. En ook de kosten zullen, zo heb ik me laten vertellen, beperkt zijn. Ga je dan op langere termijn naar meer flexibilisering, ja, dan gaat er wel heel veel meer gebeuren. Peilverlaging belemmert wellicht de doorvaart op het IJsselmeer. Bij flexibilisering gaan er veel ingrepen plaatsvinden en dan zal veel actiever gezocht moeten worden naar draagvlak voor die ingrepen. Maar dan hebben we het over zo'n lange termijn dat daar nu nog geen beleid voor nodig is.

Het slot van ons gesprek ging over de betekenis van het werk van de Deltacommissie. Het is voor de inwoners van Flevoland vanzelfsprekend dat wij hier droge voeten hebben. Dat daarvoor inspanningen moeten worden geleverd, staat niet erg op het netvlies van de bevolking (dat geldt trouwens voor heel Nederland). Ons advies aan het Deltaprogramma is dan ook: neem in de verdere rapportage de dagelijkse betekenis mee van wat je aan het doen bent.

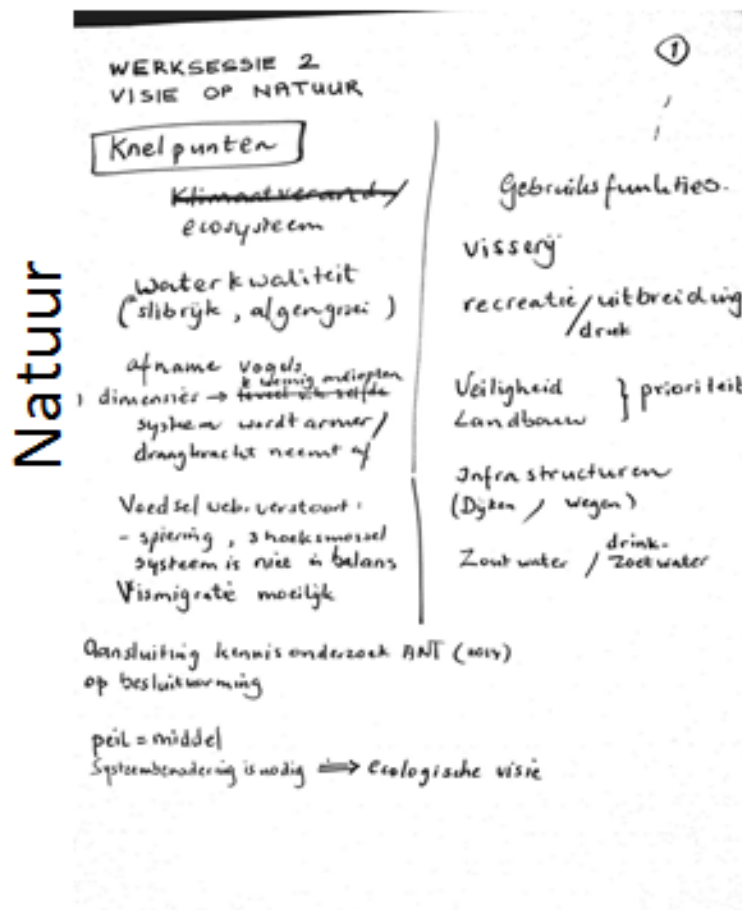
Tot slot kwamen er nog twee sluipmoordenaars om de hoek zetten, die weliswaar in documenten aan de orde komen, maar in presentaties naar buiten toe weinig worden belicht: het water dat vanuit het achterland ons land binnenstroomt en het opgestuwde water door de wind. Beide hebben veel effecten op de dijken en onze watersystemen.

5.2 Visie op natuur

Flos Fleischer (Directeur stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer)

In onze werksessie hebben we ons met drie vragen beziggehouden. De eerste die ik stelde was: welke knelpunten zijn er in het ecosysteem?

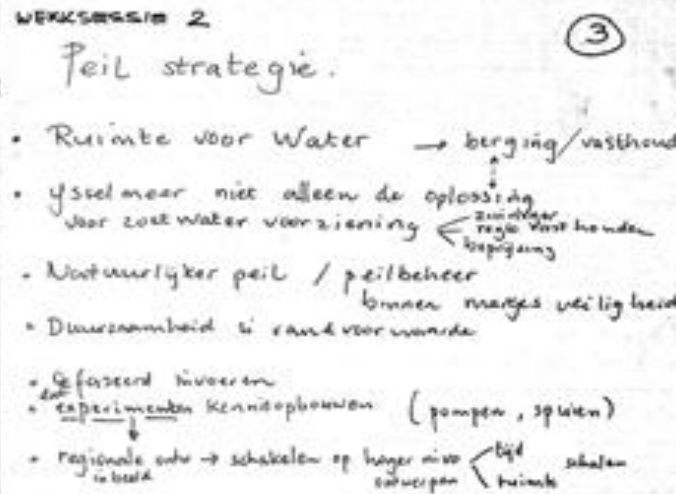
Als belangrijkste werden de waterkwaliteit en de neergaande trend van het ecosysteem genoemd. Het voedselweb is verstoord (afname van vogels, de vismigratie is moeilijk, de spiering heeft het moeilijk, de driehoeksmossel neemt af) en dat baart zorgen. Er werd zorg geuit over de uitkomst van de neergaande trendstudie 2014 en de beslissing die in 2013 moet worden genomen ten aanzien van het peil. Het peil is niet meer dan een middel; het ecosysteem heeft een ecologische visie nodig.

De tweede vraag die ik heb gesteld was: wat voor droombeeld heb je bij de toekomst als je denkt aan de natuur?

Uit de discussie kwam een aantal zaken duidelijk naar voren:

- Strakke dijken hebben een bepaalde cultuurhistorische waarde, maar het gebied moet niet een soepbord worden met stilstaand water en alleen maar harde randen. Er moeten ook zachtere randen worden gemaakt.
- Natuur kan ook worden ingezet voor veiligheid en innovaties.
- De schaalgrootte is leidend geweest bij veel ingrepen in het gebied. De grote schaal van het IJsselmeergebied moet je blijven respecteren.
- Er is een robuuste zoet-zout overgang.
- De energiewinning is in die zin veranderd dat windmolens in het IJsselmeer niet meer nodig zijn.
- Openheid, weidsheid en horizon moeten geoptimaliseerd beleefbaar zijn voor een grote groep mensen.
- Er moet een toekomstbestendig ecologisch systeem voor het hele IJsselmeergebied ontwikkeld worden, niet alleen voor het Markermeer. Daarbij stelt zich volgens mij de vraag: hoe krijgen we de dynamiek in het hele systeem terug, zodat natuurlijke elementen en robuustheid echt geoptimaliseerd worden?

De derde vraag die ik stelde was: welk peil hoort bij de droombeelden en wat is nu de peilstrategie? Ruimte voor water is een sleutelbegrip. Het IJsselmeer is niet alleen de oplossing voor de zoetwatervoorziening; er moet ook zuiniger worden omgegaan met zoet water. De regio moet water vasthouden en er moet worden gedacht aan beprijzing van het water. Bij de natuur hoort natuurlijk ook een natuurlijker peil. Duurzaamheid is de randvoorwaarde. Omdat het nu nog niet zo nodig is om van alles met het waterpeil te moeten, is het belangrijk dat peilveranderingen gefaseerd worden ingevoerd en dat de korte termijn wordt gebruikt voor experimenten op het gebied van pompen, spuien en een combinatie daarvan.

In de werksessie drong Wouter Bruggenkamp er nog op aan de regionale ontwikkeling in beeld te houden en de discussies naar een hoger conceptueel niveau te tillen.

5.3 Visie op regionale economie

Herman van der Werf (Adviseur regionale economie Kamer van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland)

Eén ding is belangrijk: kwaliteit. Dat komt steeds weer terug: kwaliteit van water en kwaliteit van de leefomgeving. Beide zijn ook voor de economie ontzettend van belang.

We hebben in de werksessie drie punten onderscheiden. Ten eerste: wat is je huidige belang bij het IJsselmeer en welke knelpunten ervaar je daarin? We hebben een aantal belangen genoemd, maar zijn niet uitputtend geweest; er zijn er meer te benoemen. Inzake 'transport' en 'recreatie' kan worden gezegd dat we het IJsselmeergebied te weinig gebruiken. Vanuit het oogpunt van 'recreatie' werd ook gezegd: het is te saai, er liggen meer inrichtingskansen. Het belang van buitendijks bouwen is ook besproken. De Houtribdijk kwam even ter sprake met een voor mij nieuw argument, namelijk om iets te doen aan de aantrekkelijkheid van die verbinding. De verkeersveiligheid van deze dijk zou erbij gebaat zijn indien de dijkweg door een gebied liep dat niet alleen aantrekkelijk was om doorheen te rijden, maar ook om er te verblijven. Het concluderend advies luidde: verbind (nieuwe) doelen aan verbeteringen.

Regionale economie

WERKSESSIE 3
VISIE OP REGIONALE ECONOMIE

Kwaliteit

Huidig belang en knelpunten

- Transport
- recreatie
- buitendijks willen bouwen
- Houtribdijk → maak aantrekkelijk (verkeersveiligheid)

* Toekomstbeeld 10 - 30 jaar

- eilanden, duinen → meer recreatie aantrekkelijker
- ontwikkel het gebied voor de gemeenschap
- de bedrijven / kennisinstellingen die hier aan de slag gaan hier laten vestigen
- IJsselmeergebied is meer een eenheid
↳ investeer in verbindingen (fysiek, mentaal)
- Veel meer transport over water
- Dijkverbetering kansen voor optimalere infrastructuur
- geen Benidorm
- speel in op flexibiliteit

* peil

- Houdt ontkoppeling vast.
- Koppel het aan energie (Zon, waterpeil)
- De discussie zet aan tot denken
- Kwaliteit leefomgeving → toekomstige werknemers.

Ook wij hebben stilgestaan bij het toekomstbeeld van het gebied over tien tot dertig jaar. Eilanden, duinen en meer recreatie werden in de gedachteswisseling veelvuldig genoemd. In het kort kwam het erop neer: maakt het gebied aantrekkelijker. Er is ook gezegd: ontwikkel het gebied voor de gemeenschap. Het is gemakkelijk om een stad te ontwikkelen, maar een gemeenschap ontwikkelen is lastig. Maak van de grote ruimte een woongebied waarin we kunnen werken. Het toekomstbeeld dat men graag ziet is dat de bedrijven en kennisinstellingen die in de regio actief zijn zich hier ook gaan vestigen. Dat is van groot belang voor de ontwikkeling van het IJsselmeergebied.

Beschouw het IJsselmeergebied meer als eenheid, zo luidt een mooie ‘droom’. Dat betekent wel dat je moet investeren in verbindingen, zowel fysieke als mentale. Er liggen kansen om daar met z’n allen iets van te maken, of je nu in Flevoland, Friesland of Noord-Holland woont. Kijk eens of je het IJsselmeer niet als verdelende, maar als verbindende factor kunt inzetten.

In het transport over water zit een opgaande lijn. We verwachten dat de groei absoluut blijft doorgaan. Houd er rekening mee bij de inrichting van het gebied dat die groei zich ongestoord kan voortzetten. Daar horen ook het creëren van overslagpunten bij. Dijkverbetering biedt optimale kansen voor de infrastructuur: maak werk met werk.

We ontdekten ook een paar dingen die we absoluut niet willen, zoals een nieuw Benidorm.

Speel in op flexibiliteit is het advies. Ook voor ondernemers is dat van belang. Het lijkt een beetje tegenstrijdig: een ondernemer wil graag zekerheid, maar in dit gebied – zeker omdat het ook om lange termijnbeslissingen gaat – is het realistisch om ook met die ondernemer in gesprek te gaan zodat hij kan inspelen op die flexibiliteit.

We hebben in de werksessie ook nog kort gekeken naar het peil. De ontkoppeling tussen Markermeer, randmeren en IJsselmeer moet wat onze groep betreft in stand blijven.

Ook wij hebben het gehad over energie. Niet over windenergie, maar wel over zonne-energie en over energiewinning uit het waterpeil, los van het winter- en zomerpeil. Wat wij zagen is dat de discussie over een bepaald aspect nu al aanzet tot denken over het gehele gebied.

Als laatste: een duidelijk belangrijke economische factor is de kwaliteit van de leefomgeving. Nu zitten er nog veel mensen werkloos thuis. In de toekomst is hét kapitaal waar het bedrijfsleven om zit te springen: het menselijk kapitaal, de werknemers. Vraag: waar moet je als bedrijf straks zitten? Antwoord: in het gebied waar het prettig wonen is, want daar wonen je werknemers. Er zijn voor Flevoland veel kansen, zeker nu er al de natuurlijke beweging richting noordelijke Randstad valt waar te nemen. Maak er hier dus een kwalitatief goed gebied van.

5.4 Visie op landbouw

Jurjen Kingma (Secretaris LTO Noord provincie Friesland)

Wat zijn de mogelijkheden en kansen als het gaat om watertekort en wat zou er vanuit de sector zelf ontwikkeld kunnen worden? Voordat we aan de discussie over deze dubbelvraag zijn begonnen, hebben we ook wat andere zaken bij de kop gehad.

Als het om de land- en tuinbouw gaat, gaat het natuurlijk om enorme economische belangen die verder reiken dan alleen de randzone rondom het IJsselmeer. Het gaat om heel Flevoland, grote delen van Noord-Holland en grote delen van Noord Nederland (Friesland, Groningen en Drenthe).

Landbouw

Veiligheid is van het grootste belang en wateroverlast is een aspect van die veiligheid. Wateroverlast zit over het algemeen gemakkelijker in de verbeelding en beleving van mensen dan watertekort. Het

was op zichzelf wel heel aardig dat we er in de discussie achter kwamen dat de ene provincie wel een stuk gemakkelijker water kan inlaten dan de andere: Flevoland in elk geval gemakkelijker dan Friesland en ook Noord-Holland maakt ruimschoots gebruik van doorspoelmogelijkheden. Tegelijkertijd ontdekten we ook dat ons iets bindt, namelijk het landelijke vraagstuk van de verdeling van water, waarop je als regio weinig invloed hebt. De problematiek begint eigenlijk al bij Lobith, waar de Rijn ons land binnenkomt. Omdat we weinig invloed hebben, verdringen we dit verdelingsvraagstuk in de hele reeks discussie en gesprekken die we moeten voeren over de wateropgaves in ons land.

Als het watertekort aan de orde is, dan zal het nog niet meevallen om buffers te zoeken op regionaal niveau. Dan zie je dat hetzelfde probleem waarmee het IJsselmeer kampt, namelijk dat het water als je op de ene plek drukt op een andere plek omhoog komt, zich ook voordoet in andere boezemsystemen, zoals het Friese. Dat omvat weliswaar 14.000 hectere water, maar reageert toch als een betrekkelijk kwetsbaar systeem op het moment dat de instabiliteit door de natuur even toeneemt.

Bufferen, ook op bedrijfsniveau, is een toekomstplaatje waarbij je ook kijkt naar de economie en de belangen van het bedrijf en naar het gewas dat je op dat bedrijf te gelde wilt maken. Er zijn ontwikkelingen gaande die te maken hebben met de verbetering van het vasthoudend vermogen van water in het bodemprofiel. Er worden ook proefnemingen gedaan op dat terrein, zoals op het terrein van de organische stofvoorziening. Dergelijk onderzoeken zijn ‘meekoppelprojecten’. Men voert ze niet specifiek uit vanwege de vochtvoorziening, maar meer algemeen vanwege de structuurverbetering van de grond. Daarin speelt vochtvoorziening een belangrijke rol en dus is zo’n project ook interessant voor de vraag hoe je water beter kunt vasthouden. Ook met peilgestuurde drainage worden proefnemingen gedaan. Hoe zou je in je profiel kostbaar regenwater (want als het droog is, is regenwater kostbaar) beter kunnen vasthouden, is de centrale vraag. Dit zijn discussieonderwerpen die in de sector zelf, maar ook daarbuiten, nog niet zo voor de hand liggen. Men gaat er in elk geval nog niet ruimschoots mee aan de slag. Ook sturing op de behoefte van de plant – ik praat over sensortechnologie e.d. – staat nog in de kinderschoenen, maar zal in de toekomst allerlei meekoppel mogelijkheden bieden. Als je daar draagvlak voor wilt creëren, dan moet je in een vroeg stadium praktijkproeven gaan doen om te kijken wat je ermee kunt.

Als het gaat om de duurzame ontwikkeling in de agrarische sector dan hoort energiebesparing daarbij. Energiebesparing kun je koppelen aan andere zaken. Je moet nog wel kijken of het samengaan een substantieel effect heeft.

Als je het hebt over het sturen van miljoenen kubieke meters water in het IJsselmeer in een of meer richtingen, dan is het nog maar de vraag welke bijdrage al het eerder genoemde aan dat sturen levert.

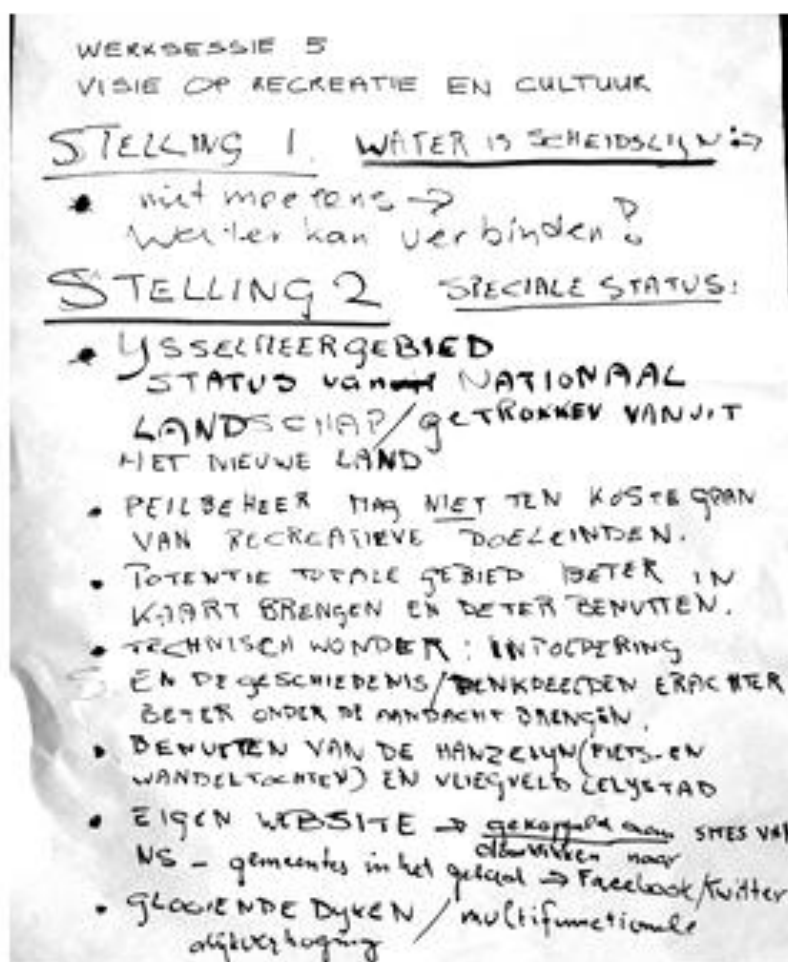
Ik relateer hier dus even mijn betoog, maar constateer wel dat daarin actuele ontwikkelingen in de sector naar voren zijn gebracht.

5.5 Visie op recreatie en cultuur

Leo Caniels (Lid gemeenteraad Lelystad)

Wij hebben ons in onze levendige discussie geconcentreerd op de stelling: 'Het IJsselmeergebied kent veel recreatieve voorzieningen, niet in de laatste plaats door de cultureel-historische karakteristieken van sommige kusten. Toch lijkt het IJsselmeer in dit opzicht eerder een plas water die scheidt dan verbindt.' De vraag aan ons was of we ons daarin herkenden. In een vervolgvraag werd geïnformeerd naar wat er nodig is in de verschillende regio's om het IJsselmeergebied recreatief te versterken.

Recreatie & cultuur

We zijn het op zich niet eens met de stelling dat water scheidt. Als er iets is dat verbindt, dan is dat het water wel. Vervolgens hebben we ons afgevraagd wat er dan eigenlijk moet gebeuren om die verbindende factor water goed te benutten. We hebben geprobeerd een aantal kernpunten vast te leggen. Het IJsselmeergebied zou naar onze mening een speciale status moeten hebben: de status van nationaal landschap, en dan getrokken vanuit het nieuwe land. Als het gebied zich als 'eigen' kan profileren, werkt dat beter dan dat iedereen voor zich aan de gang is. Probeer die status dus binnen te halen.

Er is ook een waarschuwing gekomen vanuit de groep: de discussie over het peilbeheer mag niet ten koste gaan van recreatiedoeleinden, met name niet van de watersport. De watersport is heel belangrijk voor het IJsselmeer als bindende factor. De potentie van het totale gebied zou beter in kaart moeten worden gebracht en beter moeten worden benut. Heel veel groepen, instellingen en gemeenten hebben hun eigen interessante activiteiten en het is de kunst die met elkaar te verbinden. Urk geeft al het goede voorbeeld met een samenwerking tussen het Zuiderzeemuseum en het museum op Urk. Er zijn veel meer activiteiten die tot contacten kunnen leiden.

Verder zouden mensen veel meer de inpoldering als fenomeen tussen de oren moeten krijgen. Het technisch wonder dat hier in het verleden tot stand is gebracht, verdient ook in Nederland meer aandacht. Wij vinden het nog steeds een beetje vreemd dat men uit Korea en China hier naartoe komt en zich verbaast over wat er tot stand is gebracht, terwijl wij dat op een of andere manier bij de eigen inwoners niet goed tussen de oren krijgen. Die historie zouden we beter moeten uitventen als attractie. Ook vinden wij dat toekomstige activiteiten een betere, uitgebreidere *exposure* zouden moeten hebben. Het is ongetwijfeld bekend dat in december 2012 de Hanzelijn klaar is. Bij de opening zou je een onderliggende activiteit gereed moeten hebben die het hele gebied ten goede komt. In de toekomst geldt dat natuurlijk ook voor de luchthaven Lelystad.

Ook hebben we gezegd dat in het IJsselmeergebied veel meer gebruik zou moeten worden gemaakt van de sociale media. Er zou een eigen website moeten zijn met allerlei links. Het IJsselmeergebied moet als entiteit meer in beeld komen. Even terug naar de Hanzelijn: er zouden toeristische NS-routes gekoppeld kunnen worden aan de nieuwe stations.

Wat de dijken betreft, het is al vaker gezegd: liever geen harde waterkeringen. Probeer daar waar je wat aan de dijken moet doen deze multifunctioneel in te richten, zodat je dijkverbetering kunt combineren met recreatie en eventueel met woonfuncties. Probeer de dijken bijvoorbeeld breder te maken. Hoe komen duinen tot stand? Doe met het antwoord op die vraag je voordeel bij de dijkbouw en dijkverbetering.

Samenvattend: de actoren en bestuurders in het IJsselmeergebied zouden zich meer moeten gedragen als het water dat van nature verbindt.

5.6 Op weg naar een aanbod in 2014

Bert Gijssberts (Directeur Boogaart Almere Infra Groep, voorzitter Bedrijfskring Almere, bestuurslid Genootschap Flevo)

Op weg naar een aanbod in 2014. Een moeilijke opdracht! Iemand in onze groep maakte een relativerende opmerking: 'Waar hebben we het eigenlijk over? Duizenden jaren geleden stond Maastricht ook onder water en toen stond het water hier zeventig meter hoog. En we hebben ook een tijd gehad dat we naar Engeland konden lopen.' We hebben vastgesteld dat wij na deze discussie misschien ooit worden opgegraven en dat de mensen zich dan afvragen wat dat voor bijzondere mensen er in Lelystad bijeen waren om het over het IJsselmeer te hebben. Maar we hebben ook gezegd: het is nu wel de tijd om samen wat te doen. Waarom? Er is een open klimaat om een eerlijke en onbevangen discussie te voeren. Maar dat vraagt wel iets van ons allen. Ik pak een paar *highlights* uit onze gedachtewisseling.

Aanbod 2014

- groep 6 Aanbod
- ruimer kijken: - Waddenzee - ecologie IJsselmeer
"tijdrover je dijk" - vasteland waterberging
- Afsluitdijk kleven (delta's) beruften
 - efficiën landbouw
 - gemeente bestemmingsplan → invulden mogelijke maken
SvF
 - pompen: doe ik energieneutraal → bij uit zoud cost
 - ontwikkelingen mogelijke maken (als economische deoper)
 - combineren natuur-recreatie
 - die van nationaal economisch belang zijn; ten minste minimaal redig.
 - geen wettelijke, aantonen dat ik voor de overheid wat oplevert dan u. Integral plan / ontwikkelingsstrategie (partners financieren de opstelling)
 - ideeën en wensen inventariseren, bij priaat+publieke partijen "we gaan er iets moois van maken"
 - alkeen ga je sneller, samen kom je verder → met veel partijen in groep
 - kennis toegankelijke maken op 1 plaats?
 - accepteer dat zo'n proces dynamisch is → laat mensen hun verantwoordelijkheid zien
zoals acceptatie van tijd, dan → verantwoordelijkheid nemen
 - zorg dat bestuurlijke multiteamplan plaatsvindt (met 1-2 functionarissen)
niet te veel mensen opgevoerd
 - van kerkelijke organisatie: meer bestuurlijke samenwerking → hoe verspreiden
rijksmaatschappij ga knaauw burgers meer betrekken, als step 1 (nuttige
geef wat op wat ze kunnen betrekken)
 - historie: alles verandert, erin belang voor enkel
beheerssen van water over gaten heen, opslag debiet, water telen
ga efficiënt om met watergebruik
 - 3 D's: duidelijk - onderwerp - onderneemers
 - lange termijn denken terug brengen, kind tijd ik de gaten
 - Zorg dat we kunnen uitbreiden wat onze agenda is
 - dis toe met dialoog aan de partij proeieren → coalities
Van 20 jaar en 20 landen in de
 - analogie Rijksoverheid Rijksoverheid
niet functioneren
ontwikkeld

We zouden de moed moeten hebben om met elkaar ruimer te kijken. Kijken we ook over de dijken heen? Heeft de Waddenzee een relatie met dit gebied? We hadden een wethouder uit Kampen in ons midden, een visionair op het gebied van samenwerking. We hebben op zijn verzoek een rondje

IJsselmeer gedaan. Werken we eigenlijk samen, was de vraag. Er is wel overleg, maar iedereen heeft toch een eigen belang, was het antwoord. De uitdaging van het aanbod in 2014 zou moeten zijn om tussen die afzonderlijke belangen verbindingen te leggen. Dit sluit aan bij hetgeen de vorige spreker naar voren heeft gebracht. Kunnen we het voor elkaar krijgen dat die verbindingen er in 2014 zijn? De gemeentes denken na over wat ze wel of niet willen en kunnen ontwikkelen. Vervolgens komt dan de spannende vraag: als we alle effecten in beeld hebben gebracht, hebben we dan ook de moed om over een ontwikkelings- en investeringsstrategie te praten? Als daarop het antwoord 'ja' luidt, dan hebben we een hoogstaand peil van denken bereikt.

Zou het lukken om partijen bij elkaar te brengen die een echte ontwikkelingsagenda willen maken? In onze groep is gezegd – vrij vertaald – dat de mensen met belangentegenstellingen over elkaar gaan heen vallen. Heeft iedereen wel dezelfde urgentie? Van een problematiek die al duizenden jaren bestaat, raakt niemand in paniek. De jonge Flevolandse bevolking heeft er geen idee van dat water misschien ooit een probleem kan zijn in de toekomst. Moet je de mensen een spiegel voorhouden en wijzen op de kansen die er zijn als je nu niet voor je eigenbelang kiest maar voor het belang van de totaliteit? Bij zo'n vraag komen de sociale media weer in beeld. Eigenlijk zou het water op Facebook tot de lippen moeten stijgen.

De rode draad in onze werksessie was: kunnen wij met elkaar partijen bijeen brengen in het kader van het Deltaprogramma? Niet alleen in het bedrijfsleven, maar ook in de milieubeweging zijn ontwikkelingsstrategen te vinden. Het klimaat is nu optimaal om mensen en belangen bij elkaar te brengen. Je moet je afvragen wat de investeringsmogelijkheden zijn en of gemeentes bereid zijn samen te werken. Het IJsselmeergebied houdt niet op bij de rand van het water. Dat gebied reikt tot diep de binnenlanden in, tot aan Zwolle toe, bij wijze van spreken.

Vervolgens kwam ook nog de veiligheidsagenda aan de orde. Mag je die koppelen aan investeringen die te maken hebben met toerisme, recreatie e.d.? Mag je dijken aanpakken en je dan tegelijk economische ontwikkelingsdoelen stellen? In het programma 'Ruimte voor de rivier' zijn mooie voorbeelden te vinden van partijen die normaal gesproken ruzie met elkaar hebben, maar die op heel veel locaties wel bij elkaar zijn gekomen vanuit een gezamenlijke strategie en potentie. Dat vinden we een heel mooi voorbeeld van hoe bij elkaar gebrachte mensen samen in een agrarisch gebied een deuk in een pakje boter kunnen slaan.

6. Forumdiscussie

O.l.v. Peter Visser (Voorzitter Regionaal Overlegorgaan IJsselmeergebied)

Forumleden:

Jo Bosma (Oud-directeur Luchthaven Lelystad, oud-burgemeester Lemsterland)

Bart Fokkens (Voormalig directielid van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, voorzitter Flevo-landschap)

Jurjen Kingma (Secretaris LTO Noord provincie Flevoland)

Hetty Klavers (Directeur Deltaprogramma IJsselmeergebied)

Gerda Lenselink (Senior adviseur Deltares)

Peter Visser: Geven de terugkoppelingen uit de werksessies aanleiding om te reageren?

Gerda Lenselink: Het is een heel mooie dag omdat het wat mij betreft eigenlijk over heel existentiële vragen gaat. Wat willen we met het gebied en wat hebben we er voor over? Het doet me denken aan een liedje van Ramses Shaffy: Josje. Josje loopt over de Afsluitdijk zijn geliefde tegemoet die aan de overkant staat. Aan de linkerkant ligt de Noordzee, aan de rechterkant het IJsselmeer. Hij is verwachtingsvol, maar hij krijgt er maar geen grip op. Dat is wat mij een beetje bijblijft op dit moment. Het is een spel met heel veel mogelijkheden. We koppelen alles aan het peil op dit moment. Wat mij bijblijft van de terugkoppeling van Flos Fleischer is dat systeembenadering eigenlijk nog veel meer kan bieden. Als we zeggen: we willen naar een robuust systeem, een zelfdenkend watersysteem, met het peil daarin als onderdeel, dan biedt dat misschien wel veel betere aanknopingspunten. Hoe regel je dat dan met allerlei functies die daaromheen hangen op dit moment? Wat ik vandaag ook proef, is de aandacht voor de functies in het hier en nu, het huidige gebruik. Maar we moeten het natuurlijk ook hebben over beleving en over toekomstwaarde. De jongeren vanochtend vroegen heel mooi waar de duurzaamheid blijft. Laten we naar een duurzaam waterbeheer gaan. Misschien dat dit streven de discussie naar een ander niveau tilt.

Peter Visser: Ik weet niet of we hiermee de discussie automatisch stroomlijnen of nog verder verbreden; het is natuurlijk best ingewikkeld. Jij bent van Deltares. Jullie leveren de cijfers, hebben de informatie. Klopt het toekomstbeeld dat wordt geschetst? Komt er echt iets op ons af waarover we ons zorgen moeten maken? Of is het de bekende studie naar een probleem dat vanzelf verdwijnt?

Gerda Lenselink: We hebben de afgelopen jaren de Delta-scenario's ontwikkeld die ons vier blikken in de toekomst gunnen. Die scenario's geven bandbreedtes aan waarmee we rekening moeten houden. De belangrijkste boodschap daarvan is: ga vooral monitoren wat er gebeurt. We moeten voorlopig rekening houden met die bandbreedtes en daarbinnen de strategieën ontwikkelen om de geschetste toekomst aan te kunnen. Wellicht kunnen we die strategieën bijstellen in de toekomst. Hetty Klavers zei het vanochtend al heel mooi: we hebben ruimte en tijd. Die kun je heel mooi gebruiken voor experimenten en tegelijkertijd kun je het klimaat en de sociaaleconomische ontwikkelingen monitoren.

Peter Visser: Mensen in de zaal zullen begrijpen dat op het moment dat je naar je burgers wilt gaan, of naar je raden of Staten, dat het dan best lastig is als je nog in een fase zit van grote bandbreedtes en onzekerheden.

Gerda Lenselink: Ja, maar dat staat niet in de weg om toch iets te gaan doen. Eigenlijk gebeuren er al experimenten. Die moet je koesteren en doorzetten. Wat mij betreft was het IJsselmeer lange tijd een

soort achtertuin en dat is nu een voortuin aan het worden. Heel veel mensen denken erover mee en erover na. Je kunt er ook een soort speeltuin van maken voor nog meer experimenten, om zo te kijken hoe we de toekomst aan kunnen.

Jo Bosma: Daar zijn dit soort dagen voor bedoeld, om al nadenkend allerlei ideeën uit te wisselen. Ik ben best wel voor een speeltuin, maar we moeten op een gegeven moment inderdaad ook de stap maken om buiten dit gebouw, in het hele gebied en zelfs in een groot deel van Nederland de boodschap te gaan verkondigen van wat we wel en niet gaat doen. Dan moet je inderdaad niet al te grote bandbreedtes aanhouden, anders raakt iedereen in de war. Datzelfde geldt niet alleen voor de strategieën die uit het deelprogramma komen en vervolgens in één groot Deltaprogramma terechtkomen, maar ook voor alle andere ideeën die er ontstaan. Ook daarin hoort op een of andere manier enige stroomlijning plaats te vinden, om zo te voorkomen dat de hele goegemeente, waaronder ikzelf, in de war raakt en denkt: wat gebeurt hier allemaal?

Jurjen Kingma: Ik heb sinds kort geleerd dat het volgens Steve Jobs maar om één ding gaat: waarom, waarom, waarom? Als ik hier ben, heb ik twee emoties die voor mij het antwoord op dat 'waarom' vormen. Ik kom uit Lemmer. Daar is er maar één discussiepunt: het waterpeil in het IJsselmeer gaat 1,5 meter omhoog, en daarom moet er van alles gebeuren. Dat is één emotie. De andere emotie heb ik opgedaan in de twintig jaar dat ik in Flevoland woonde, en dat is mijn 'waarom' van het Markermeer. Elke keer als ik weer met een boot over dat meer heen kom, zie ik weer die grote grijze watermassa. Je ziet geen dieren, je ziet niets. Waarom kunnen wij nou niets met dat Markermeer? Dat zijn mijn twee emoties bij het waterthema en daarmee wilde ik mijn bijdrage aan dit forum beginnen.

Peter Visser: Prima. Ze lijken me niet alleen maar gevoed door vandaag, maar dat maakt niet uit. Bart Fokkens, heeft u ook een eerste reactie?

Bart Fokkens: Ik ben heel blij dat ik hier ben vandaag. Ik heb eigenlijk alleen maar goed nieuws gehoord. Het eerste goede nieuws is dat die anderhalve meter toch wel drastisch is teruggebracht. Dat is vandaag wel heel overtuigend naar voren gekomen. Het andere goede nieuws is dat de flexibilisering en het kunnen pompen inderdaad dichtbij brengt dat we zouden kunnen gaan experimenteren, zoals Gerda zei. We zouden bij wijze van spreken morgen een pomp neer kunnen zetten en al met een natuurvolgend peil kunnen beginnen. Kijken hoe het werkt. Misschien nog niet allemaal in optima forma, maar het zou al wel kunnen. Door dit soort uitspraken is een heel aantal dingen al dichtbij gekomen, zodat we aan de ene kant tot zo hoog mogelijke kwaliteit en aan de andere kant tot zo laag mogelijke kosten kunnen komen. Want die kosten zullen een belangrijke rol blijven spelen, ook al zijn ze veel lager dan al die dijkverhogingen. En het derde goede nieuws is wat uit de werksessies kwam. Men zegt: er gaat hoe dan ook iets gebeuren waarop we moeten reageren; laten we dat samen doen en laten we dat doen vanuit een regionale ontwikkelingsstrategie. Dat is ook mijn persoonlijke visie. Heel nadrukkelijk zal je aan de waterproblematiek van alles moeten koppelen. Dat betekent dat er niet alleen gestudeerd moet worden op een peilstrategie, een waterkwaliteits- of systeemstrategie, maar dat je ook aan de regionale ontwikkeling en alles wat daarbij hoort, moet gaan denken. Dat heb ik vandaag allemaal gehoord en dan denk ik: dat zijn prima geluiden en daarmee kunnen we verder in de toekomst. Dat maakt het anderzijds op een bepaalde manier ook niet gemakkelijker. Als het peil 1,5 meter omhoog gaat, dan weet je wat je moet doen. Nu heb je zoveel vrijheidsgraden dat de eigen verantwoordelijkheid over hoe je daarmee moet omgaan ook groot is. Dat maakt het weer moeilijker om op detailniveau tot keuzes te komen.

Peter Visser: Precies, en ik krijg de indruk dat velen dat zo ervaren. De meerwaarde van dit programma is niet zozeer dat het een plaatje oplevert dat volledig wordt uitgevoerd. Ik vermoed niet dat er nog iemand in de zaal zit – ik hoop dat ik hiermee Hetty niet op haar ziel trap – die denkt: zo en niet anders gaat het gebeuren. In het programma zitten elementen waarvan mensen zullen zeggen: ja, daar haken we bij aan, want die wilden we sowieso ontwikkelen. Het saamhorigheidsgevoel lijkt ook duidelijk sterker te worden. Het identiteitsgevoel lijkt sterker te worden. Een paar groepen gaven ook aan: nauwer samenwerken, uitgaan van de kracht van het gebied. Nou, dat is niet iets wat een willekeurige inwoner van Amsterdam – zo noem ik me dan maar even – meteen denkt bij Flevoland. Dat is toch een meerwaarde van vandaag. Hetty, wordt je daardoor gesterkt in je programma?

Hetty Klavers: Ja, ik ben gesterkt vandaag omdat ik nog een keer bevestigd krijg dat iedereen op een bepaalde manier naar het IJsselmeergebied kijkt en dat iedereen daar een bepaalde beleving bij heeft. In zekere zin zou je kunnen zeggen: het is een sudoku in een heleboel dimensies en daarmee kan het heel ingewikkeld worden. Tegelijkertijd hoor ik ook regelmatig dat je wat pas kunt beginnen als je hier veilig zit. Die veiligheid is hier niet vanzelfsprekend en zal hier ook nooit vanzelfsprekend zijn. Ook al heb je de voordeur van de Afsluitdijk op orde en doe je verder niets aan het meerpeil, het zal voortdurend een issue zijn. Maar daarmee is het ook direct het aanknopingspunt voor experimenten: van andere manieren van veiligheid, van andere manieren van stedenbouwkundige ontwikkeling. Dus door op verschillende manieren te kijken, maar tegelijkertijd de discussie heel zuiver te houden – we moeten hier wel veilig zijn, we hebben genoeg kwaliteit van leven nodig, maar daarvoor heb je ook kwaliteit van water nodig – kunnen we het ook een beetje behapbaar maken. Als je een *wish list* maakt, kon die wel eens lang worden. Maar als je heel praktisch te werk gaat – wat komt op nummer 1 (veiligheid), wat moet je daarvoor doen en welke kansen kun je daar allemaal bij optellen – dan wordt het alweer wat overzichtelijker. Dat vind ik heel fijn. Ik hoop dat ik zo ook heb ontkracht dat we hier niks aan veiligheid hoeven te doen, want dat beluisterde ik in een aantal terugmeldingen een beetje. Veiligheid is nog een behoorlijke klus in dit gebied.

Peter Visser: Er zijn inleidingen geweest, verhalenvertellers die het water in een eigen perspectief plaatsten, werksessies en nu het begin van een forumdiscussie waarin wat punten op de i worden gezet. Kunt u als aanwezige nu naar huis? Kunt u zeggen: ik weet het nu, het is mij helder geworden? Zo niet, grijp dan als toehoorder in de zaal de microfoon. Vraag wat u nodig heeft om thuis te kunnen uitleggen waarom deze bijeenkomst nuttig was.

Peter Visser: Als niemand op dit moment behoefte voelt om te reageren dan stel ik zelf een vraag aan de zaal. Samenwerken! Waarom is er zoiets als het Deltaprogramma nodig om dat te gaan doen? Waarom is er niet een identiteitsgevoel hier, in het IJsselmeergebied, in het nieuwe land, in Flevoland, waardoor die samenwerking vanzelf wordt opgepakt? Waarom heb je daar een zweep van buiten voor nodig?

Jan de Graaf: Ik denk toch dat wij allemaal een beetje in ons hebben dat we pioniers zijn. Een pionier gaat zelf op zoek, die gaat het zelf doen en die wil het alleen doen. Dat zit gewoon een beetje in ons bloed. Maar ik denk dat we met samenwerking toch verder komen. Alleen ga je sneller, samen kom je verder. Dat moeten wij leren, denk ik, en daar is een dag als vandaag goed voor.

Spreker uit de zaal: In de Volkskrant van vanochtend stonden twee kaartjes over werkloosheidsgroei en over bevolkingsgroei. En het interessante was dat Flevoland op beide kaartjes er geweldig goed uitsprong. Ik was trots op Flevoland, maar ik ben altijd trots op gebieden die aan het water ontworsteld zijn, op pioniersgebieden. De Flevolandse bevolking zal groeien, hetgeen verjonging betekent en meer welvaart. De werkloosheid wordt praktisch nul. Nou, dan lijkt samenwerking mij wel de moeite waard.

Peter Visser: Precies. Maar dat gaat nu gaat het specifiek over Flevoland. Nu iets IJsselmeerachtigs graag.

Ab Langereis: In onze werksessie ging het nadrukkelijk om de wisselwerking tussen oud en nieuw land. Dat vond ik een verrijking ten opzichte van de pioniers die Jan de Graaf aanhaalde. Onze achterdeur ontspringt ergens in Zwitserland. De emoties die de toenemende *ups and downs* van de rivier met zich meebrengen, dat is de ene kant. Aan de andere kant hebben we de wispelturige zee die de Afsluitdijk gaat teisteren. Hoe dat teisteren gaat gebeuren, weten we niet. Wat we wel weten is dat de onzekerheid alleen maar zal toenemen. Het voordeel van wat we eerder vandaag gehoord hebben en wat de mevrouw van Deltares zojuist ook zei, is dat wanneer je met een flexibel programma komt, je beter gewapend kunt zijn tegen al die incidenten. Dan zullen we ook moeten accepteren dat we nooit 100% veiligheid bereiken. We zullen in dit gebied, zowel in de polders als op het omringende oude land, die samen het IJsselmeersysteem vormen, rekening moeten houden met het feit dat we af en toe ook een keer natte voeten zullen kunnen krijgen. Misschien niet à la Tollebeek (hoewel dat scenario voor een aantal gebieden misschien toch wel een keer zou kunnen voorkomen), maar wel in de wisselwerking tussen oud en nieuw land. Dat is een verrijking ten opzichte van de tijd toen we alleen maar binnen de dijken met ontwikkeling en inrichting bezig waren.

Peter Visser: Over die onzekerheidsmarges: je hoeft maar één keer in je leven zelf bestuurder te zijn geweest om erachter te zijn gekomen dat die bij voorlichtings- en informatieavonden – gedachtewisselingen heten ze nu volgens de wet – niet populair zijn. De boodschap ‘het kan 1,5 m zijn maar ook 10 cm’ daar kun je geen gedachtewisseling mee voeren. Wat moeten we nu van die onzekerheidsmarges verwachten?

Gerda Lenselink: Wij noemen dat KKG²tjes: Kleine Kansen, Grote Gevolgen. Daar wordt studie naar verricht. We zijn nu bezig om gemiddelde afvoeren van de Rijn en een beetje stormopzet te combineren. Die combinatie schijnt vaker voor te komen dan andere. Statistisch gezien moet je daar meer rekening mee houden. We proberen daar dus op allerlei manieren grip op te krijgen.

Peter Visser: Op welk moment ligt er dan een plaatje waarmee mensen naar hun achterban kunnen gaan om de discussie te voeren? De belangenvertegenwoordigers van het maatschappelijk veld kunnen wel omgaan met allerlei onzekerheden; zij kennen die taal wel. Maar op een gegeven moment moet je toch naar de achterliggende bevolkingsgroepen toegaan.

Gerda Lenselink: Daar zijn we ook mee bezig. We hebben bijvoorbeeld een *serious game* ontwikkeld die met die onzekerheden leert om te gaan. Je moet in vier rondes 25 jaar ingrepen voorstellen, en dan krijg je er een willekeurig klimaatscenario overheen, met overstromingen en dergelijke. De eerste keer dat ik het speelde had ik 33 doden in de eerste ronde. Dan schaam je je dood. Je leert gaandeweg die rondes wat zoden aan de dijk zet. Het kleine gepruts helpt niet, maar met grote robuuste ingrepen kom je wel verder. Dus er wordt zo toch wel een manier gevonden om die kennis overdraagbaar te maken, maar het blijft lastig.

Peter Visser: Een spel, wie zou dat met de achterban willen doen? Jongeren moeten bijvoorbeeld ook aansluiten. Zij gaan misschien hier niet een hele dag zitten. Zou je iets met een spel kunnen doen om hen te motiveren?

Spreker uit de zaal: In de luchtvaart is simulatietraining gebruikelijk om de professionaliteit op peil te houden en de kansen op ongelukken te voorkomen. Op zich is dat heel goed, maar simulaties zijn niet de werkelijkheid. De werkelijkheid zal altijd net iets anders zijn dan in zo'n spel. Het is ook goed om jezelf open te stellen voor het onverwachte. Hoe ga je met onverwachte situaties om? Dat kun je in zo'n spel natuurlijk wel heel goed oefenen.

Gerda Lenselink: Bijkomend voordeel van zo'n spel is dat je gezamenlijke beelden ontwikkelt, discussies voert en dus leert met elkaar. Dat leervermogen is ook heel veel waard denk ik. We hebben de wijsheid niet in pacht, maar je maakt de zoektocht ernaar wel toegankelijker.

Peter Visser: Dat kan ook voor de sectoren gelden. De natuur, de landbouw en de recreatie kwamen zojuist in de presentaties van de werkgroepen langs. Het ligt erg voor de hand dat we te horen krijgen: we moeten niet de waterrecreatie in dit gebied ombrengen; dat is immers een belangrijke economische partner. Maar we moeten de landbouw natuurlijk ook niet *killen*. En we moeten ook de natuur niet naar de filistijnen helpen, want die is eveneens belangrijk. We tellen de belangen dus weer eens op. Zou u zich kunnen voorstellen dat een simulatie of een spel ingezet zou worden om de afwegingen een stap verder te brengen?

Jurjen Kingma: Onze eigen achterban is bovenmatig betrokken bij water, vanouds al. De leden daarvan stappen op een ander niveau in dan de gemiddelde burger. Je kunt fantastisch heel brede maatschappelijke discussies voeren, maar die zijn – even los van de vorm – al heel snel niet meer interessant genoeg. Je moet instappen op het moment dat je mensen aan je bindt. Dat betekent dat je heel actief naar doelgroepen moet gaan kijken. In het algemeen kun je best een aantal dingen doen, maar als je boeren confronteert met Peter Timofeeff in een tobbe onder de douche, dan heb je het wel gehad. Als je mensen wilt triggeren, wilt aanzetten tot nadenken, dan kom je met een scenario op de proppen, en met uitvoeringsmaatregelen, en met keuzes die op den duur gemaakt moeten worden. Dan zijn er opties waaruit men kan kiezen. Op dat niveau wordt het misschien interessant om te kijken wat je met een simulatie kunt bereiken.

Peter Visser: Hetty, jij gaf vanmorgen de diverse strategieën aan en vertelde dat er volgend jaar in maart bestuurlijk een en ander afgetikt moet worden. Maar op welk moment worden maatschappelijke groepen en burgers betrokken bij dit programma?

Hetty Klavers: Wat moet je wanneer met iemand bespreken? Op het moment dat de inhoud nog diffuus is, haken mensen af die heel erg diep in de materie zitten en haken mensen die zich afvragen ‘waar gaat dit in ’s hemelsnaam over’ niet eens aan. Dus daar moet je heel precies in zijn. Wat de afgelopen twee jaar ons heeft gebracht is: als je alle opties in de lucht houdt, dan kun je nog wel tot 2100 blijven praten, maar dan schiet je geen steek op. Wij hebben gemerkt dat het concreter wordt als je even teruggaat met de beentjes op de grond en bekijkt wat het allemaal kost in relatie tot de effectiviteit. Dan krijg je meer discussies die er toe doen. Ik ben een groot voorstander van getallen betrekken in discussies waar het gaat om kwalitatieve dingen, hoe moeilijk dat soms ook is. Omdat we elkaar op deze wijze scherp krijgen en houden.

Peter Visser: Op welk moment maak je dan keuzes hoe het uitgevoerd en gefinancierd gaat worden?

Hetty Klavers: Het Deltaprogramma is in de wereld geroepen vanuit de wateropgave. Het gaat over waterveiligheid. Dat is de essentie van het Deltaprogramma en het Deltafonds, van de rijksbijdragen en van de bijdragen van de waterbeheerders. Vooruit, zeggen een aantal Kamerleden dan schoorvoetend, neem zoet water er dan ook maar bij. Maar veel verder dan dat gaat het niet. Dus als we daarnaast ook nog andere dingen willen doen, bijvoorbeeld natuur of ruimtelijke kwaliteit mee willen koppelen, dan moet je daar andere financieringsbronnen voor hebben. Er is natuurlijk een grijs gebied als het gaat om andere manieren van zorgen voor je veiligheid. Je kunt bijvoorbeeld met voor- of achteroevers soms twee vliegen in één klap te slaan. Ik denk dat we daar niet teveel methodisch en procesmatig over moeten praten, maar gewoon in het kader van experimenten om tafel moeten gaan zitten en zeggen: oké, waar hebben we het over en wie zijn bereid botje bij botje te leggen? Dan gaat het stromen. Als we een beetje procesmatig gaan praten over wie wat wanneer ooit gaat financieren, kom je geen spat verder.

Peter Visser: Dat begrijp ik. Maar dat betekent dat je als regio wel je verlangens gemeenschappelijk moet kunnen neerleggen. Het Deltaprogramma IJsselmeergebied is niet het enige Deltaprogramma. Je haalt geld uit het Deltafonds, dus je zult het wel onder woorden moeten brengen.

Hetty Klavers: Ja, als je een idee hebt voor meekoppelen en als je uit de rijksruif zou willen mee-eten, dan zul je hard moeten kunnen maken dat je een forse bijdrage levert aan de waterveiligheid.

Peter Visser: Is dat voor iedereen duidelijk? Zomaar een optelsom van verlangens maken is niet genoeg. Het gaat om een koppeling aan de hoofddoelstelling van het Deltaprogramma. Enig idee hoe je dat zou moeten aanpakken?

Spreker uit de zaal: Binnen onze werkgroep kwam een heel duidelijke suggestie naar voren: we hebben gewoon weer een kleine ramp nodig. Als het eerst weer eens goed mis gaat, komt het begrip wel weer. Als je naar de historie kijkt, zit daar wel een sterke waarheid in. Ik wilde u dit beeld uit onze groep niet onthouden. Soms heb je weer incidenten nodig om politiek verder te komen. Het grote voordeel is tegenwoordig dat we bij elk incident zoveel media hebben, dat zo’n incident al heel snel een grote ramp wordt. Dus de ramp hoeft in werkelijkheid niet zo groot te zijn, maar hij helpt wel.

Peter Visser: Het leuke van het Deltaprogramma is dat het inmiddels 2012 is geworden en dat we dachten tot oplossingen te komen zonder dat er rampen plaatsvonden. Dat is nou net de vooruitgang. Nog een aanbeveling?

Bart Fokkens: De vraag was: hoe zou je het kunnen aanpakken? Dan zou ik het project 'Ruimte voor de rivieren' in gedachten willen nemen. Dat was toch een heel innovatief programma, uit rijkere tijden weliswaar, waarvan wij kunnen profiteren als dat programma rond 2015 wordt geëvalueerd. Het is echt heel, heel innovatief. Wij proberen dat ook in de rest van de wereld uit te zetten, maar op een of andere manier lukt dat nog niet zo goed. We weten allemaal dat door uiterwaarden meer ruimte is gemaakt voor de rivier, maar dat dit gepaard is gegaan met meer ruimtelijke kwaliteit, functionaliteit en meervoudige doelstellingen, dat is over het algemeen weinig bekend. Dus als je dat eens zou evalueren, de resultaten daarvan op een rijtje zet en ook nog eens naar buiten toe uitdraagt, zul je daar veel aan kunnen hebben. En dan heeft het bedrijfsleven er ook wat meer aan dan nu. Het begint met beleid, daarna zijn er plannen en vervolgens komt de uitvoering. Je moet echter ook evalueren. Dat vergeten we tegenwoordig nog wel eens. Ja, we evalueren of we binnen de budgetten zijn gebleven, maar je moet ook evalueren wat je ervan kunt leren. Binnen 'Ruimte voor de rivieren' zijn talloze voorbeelden van (deel)projecten te vinden, van klein tot groot, die voor de IJsselmeerregio inspirerend zouden kunnen werken.

Peter Visser: Heeft iemand anders uit de praktijk voorbeelden van projecten of programma's waarvan je kunt leren?

Jan Kop: Ik heb techniek als achtergrond. Het is interessant hier te melden dat toen de brug van de snelle spoorlijn over het Hollands Diep werd gebouwd, ik in de Nederlandse kranten alleen maar griezelverhalen heb gelezen over de 2 mm verzakking. In mijn Engelse vakblaadje stond het grote compliment dat dit grote project binnen het budget en binnen de tijd tot stand was gekomen. Dat heb ik hier niet in de kranten gelezen. Maar dit terzijde.

Ik popel om het wat concreter te maken, als dat mag. Ik zou wat cijfers willen horen. Ik sluit graag aan op mevrouw Lenselink. Ik heb trouwens ook aan Shaffy gedacht, maar aan een ander lied: 'We zullen doorgaan, telkens als we stilstaan, om weer door te gaan' Ik citeer Shaffy verder niet. Ik heb hem jong gekend als twintigjarige. We speelden toen samen op de piano en zongen. Ja, dat waren tijden; veel drank en meiden; ik heb het over 1954.

Voordat ik nader inga op mijn verzoek veroorloof ik me nog een zijsprong die voortkomt uit mijn deelname aan de werksessie over de regionale economie. Ik als simpele technicus kan er nog steeds niet tegen dat er vanuit Almere 49.000 voertuigen naar het zuiden rijden, naar het vaste land, en dat 11.000 van die voertuigen zich door de Zeeburgertunnel wringen om in het Zaangebied uit te komen. Dan denk ik: zouden ze nou niet in de gaten hebben dat je de veerpont naar Edam kunt nemen? En die veerpont kun je ook nog vast maken. Dat gaat allemaal veel vlugger en dan ben je ook al die rare files kwijt. Nee, we gaan natuurlijk een miljard uitgeven om de wegen bij Amsterdam te verbreden! Over kosten gesproken! Ik ben het met mevrouw Klavers verschrikkelijk eens dat je op z'n goed Nederlands op de kosten moet letten.

Iedereen weet dat de aarde opgewarmd is tussen 1970 en 2000. Daarvan zijn de effecten duidelijk: de oceanen zijn opgewarmd, de gletsjers zijn meer gaan smelten, en er is ook een iets grotere zeespiegelstijging opgetreden. Wat niet iedereen schijnt te weten, is dat na 1998 de temperatuur niet meer stijgt. Daarom wil ik graag dat dat er een simulatiemodel wordt gehanteerd waarin we de temperatuur stilzetten vanaf 1998, maar waarin wél het effect van de verwarmingen die er zijn geweest worden meegenomen. En dan gaan we kijken – dat is het politieke woord voor studeren – wat dit nu werkelijk betekent, bijvoorbeeld voor de regenval (want die is in Nederland met 20% toegenomen). Ik

wil dus getallen zien. Ik wil weten wat dit model nu werkelijk betekent voor het IJsselmeergebied. Ik kan u alvast voorspellen dat de zeespiegelstijging de komende zestig tot zeventig jaar ongeveer gelijk zal blijven: 1,5 mm per jaar. En dat betekent dat we gelukkig tijd hebben om goed na te denken, om te bezien wat we werkelijk moeten doen. En we kunnen nog een hele tijd spuien, zeker als we er nog een sluis bijbouwen.

Overigens: ik woon op de Utrechtse heuvelrug en ben vandaag 50 m afgedaald om hier te komen. Het water dat in mijn tuin valt, wordt regelmatig met een pompstation van 250 kubieke meter per seconde te IJmuiden uitgemalen. Dat weten de meeste mensen niet.

Gerda Lenselink: De Deltascenario's krijgen op dit moment een *update*. Daarvoor hebben we de hulp ingeroepen van het KNMI. Zij moeten aangeven waar we vanuit moeten gaan. Dus ik kan niet helemaal voorspellen of er ook inderdaad een model komt zoals u dat wenst. We zullen echter bijstellen als dat nuttig en nodig is.

Spreker uit de zaal: Je moet die extremen vast vasthouden, maar niet het Al Gore-scenario.

Gerda Lenselink: Nee, dat doen we ook niet. Daarvoor hebben we juist bewust die Deltascenario's ontwikkeld en die bandbreedtes aangehouden.

Peter Visser: Dit is voorlopig een voortgaand proces. Dat moeten we accepteren. Maar de extremen lijken extremer te worden, juist ook door die klimaatverandering. Daarmee kun je problemen krijgen die om maatregelen vragen. Tegelijkertijd zitten in zo'n Deltaprogramma onderdelen die je altijd al had willen realiseren, even los van klimaatdreiging. Het is leuk om die eruit te filteren. Daar is deze dag ook een beetje voor bedoeld: verkennen hoe we naar het IJsselmeergebied kijken, nagaan wat we er altijd al hadden willen realiseren en bekijken of dat wellicht via het Deltaprogramma op de agenda kan komen.

U had nog een tweede vraag?

Spreker uit de zaal: Ja, het gaat over de waterhoeveelheid. Met het huidige peilregime van het IJsselmeer is er – als je uitgaat van een aanvoer vanuit de IJssel van gemiddeld 250 kubieke meter per seconde – in een droog jaar slechts 50 miljoen kubieke meter water over. Maar de behoefte is dan veel groter. Alleen al in een 10% droog jaar heeft het Markermeer 130 miljoen kubieke meter water nodig om op peil te blijven. Kortom, het is niet zo'n gek idee om het IJsselmeer wat hoger te zetten. Met een peilverhoging van 10 cm heb je al 200 miljoen kubieke meter water te pakken. Daar moet je dan die 130 miljoen van het Markermeer aftrekken. Voor Groningen en Drenthe heb je dan nog maar 70 miljoen kubieke meter over. Ik behoor tot een clubje dat allang heeft gezegd: compartimenteer dat Markermeer nou en laat daar een 40.000 hectare lekker verdampen zoals het wil, zonder dat je dat hoeft aan te vullen. Dat is een enorme winst. Anderzijds heb ik goed naar de landbouwmensen geluisterd. Ik heb jarenlang geïrrigeerd in Noord-Afrika en met mijn Wageningse en Israëliëse kompanen hebben we uitermate veel studies gedaan hoe je zuinig met water kunt omgaan, via *dripping irrigation* e.d. Het grote gevaar met dit soort methodes is de verzilting van de bodem. Enfin, dat weten de deskundigen. Dat we kunnen besparen op het waterverbruik, vooral in het Drentse, lijkt me voor de hand te liggen. Nadere studie is noodzakelijk. Als we 40 tot 50 miljoen kubieke meter water zouden kunnen besparen, kan het IJsselmeer meteen met een schijf water verminderen.

Peter Visser: Waarom is dit heel duidelijk relevant? We dachten aanvankelijk: we moeten water opvangen voor de rest van Nederland. Dat is niet zo. We doen het voor onszelf, voor gebruik in het

eigen gebied, bijvoorbeeld om verdamping tegen te gaan. Is er meer mogelijk als het gaat om preventie, dubbelslagen, kansen?

Spreker uit de zaal: Ik heb de indruk dat je zelfs binnen het Friese veel meer aan wateropslag zou kunnen doen dan nu gebeurt. Zoals je de regen eerst opvangt en dan pas in het IJsselmeer laat stromen, zo zou je in de zomer water in bassins kunnen bewaren om dat later te gebruiken.

Jurjen Kingma: We experimenteren met zaken die eerder niet mogelijk waren. Dat brengen technologieën met zich mee. Maar je kijkt ook altijd naar de realiteit van de kosten. Het kost veel geld. En wanneer je zo in detail bezig gaat, zo de techniek inzet, moet je wel met rendabele activiteiten bezig zijn. De bandbreedtes waarbinnen je moet opereren, zijn dus smal. Dat even vooraf. De wereld staat niet stil. In de waterbeheersplannen van het Fries waterschap wordt de komende tien jaar toegewerkt wordt naar minimaal 3% berging in het boezemsysteem. Dat waren we even kwijtgeraakt, maar dat moet wel terugkomen. Als je dat koppelt aan een wens van schaalvergroting en herverkaveling, dan zie je sowieso al dat mensen aan de ene kant dempen en aan de andere kant graven. En dat graven wordt gekoppeld aan verbreden en de aanleg van natuurvriendelijke oevers. Dan zie je dus dat van het één het ander komt. En dan heb je het ook meteen extra berging. En als je dan gaat praten over peilgestuurde drainage – daar hoeven we in het Friese veenweidegebied nu nog niet over te beginnen, maar wellicht wel als de discussie wat verder gevorderd is – dan zijn er best wel mogelijkheden om in te spelen op zuiniger watergebruik.

Jan Dirk Heijnis: Is er wel eens een vergelijking gemaakt tussen de kosten van de waterbehoeftevoorziening in landbouwgebieden door het adagium van vasthouden, bergen en dan nog eens weg laten lopen, en de kosten van het voor die voorziening gereed houden van het Markermeer en IJsselmeer? Overal waar de waterberging in droge jaren zoden aan de dijk moet zetten, gaat dat ten koste van het landgebruik. De huidige functieverdeling op het land is zodanig dat je daar niet met waterschijven van een behoorlijke dikte kunt werken. De huidige bergingscapaciteit is nodig voor het compenseren van de verdamping en het op peil houden van het grondwater. Als je meer water wilt bergen dan gaat dat ten koste van het landgebruik. Dat kost ook veel geld. Is wel eens uitgezocht hoe de kosten van bergen in het IJsselmeer en Markermeer zich verhouden tot bergen op het land? Ik denk het niet. Alle waterschappen lijken bezig om op hun eigen grondgebied eigen plannen vorm te geven met eigen middelen uit belastingheffing. Is dat wel zo slim?

Peter Visser: Uw vraag is onderdeel van het Deltaprogramma én van het programma zoet water. Dus dat wordt in principe meegenomen.

Bart Fokkens: Ik heb niet onderzocht wat de heer Heijnis vraagt. Volgens mij is de trits vasthouden-opslaan-afvoeren opgezet vanuit andere overwegingen dan ‘het hebben van water in de droge zomer’. Het is om piekafvoeren te voorkomen. Bovendien mag niet worden vergeten dat er heel veel andere doelen mee worden gediend, met name op het gebied van natuurbehoud en natuurherstel. Dus er zitten veel meer aspecten aan. Het is dus een relevante vraag, maar wel een die verder reikt dan de watervoorziening in de landbouw.

Peter Visser: Eén van de thematische programma's is dus zoet water en daar zitten heel veel van dit soort studies in. Op basis overigens van informatie die de regionale programma's aandragen.

Peter Visser: Ter afsluiting: Hetty reageert zo dadelijk nog op wat er tijdens de forumdiscussie en eerder vanmiddag is gezegd. Voor mij is de les van dit hele proces: er moeten vormen van

samenwerking komen en een koppeling van kansen. Als dat je niet lukt als regio, zal het in het vervolg van het traject tegenvallen om bepaalde wensen te realiseren. We hebben er alle belang bij om gezamenlijk op te trekken. Niet alleen voor de landbouw, maar ook voor veel andere sectoren is water belangrijk. Ook voor onszelf is het van importantie; we moeten ons realiseren dat we eigenlijk een zak water zijn. Laten we verstandig omgaan met de beperkte hoeveelheid water die er is. Het Deltaprogramma zal in 2014 niet klaar zijn. Dan zullen er wel onderdelen zijn waarvan je kunt zeggen: daar willen en kunnen we iets mee doen. Dan gaat volgens mij het echte werk pas beginnen. Maar u bent nu aangehaakt bij dat programma, realiseert u zich dat goed. Ga er dus ook wat mee doen. Ga er ook mee naar organisaties en clubs waarin je actief bent, én naar je kennissen en vrienden. Besef dat de hier besproken problematiek belangrijk gaat worden en ook niet meer weggaat. Er is dus alle reden om de uitdagingen waarvoor we staan positief op te pakken.

7. Wat neemt het Deltaprogramma IJsselmeergebied mee van dit symposium?

Hetty Klavers (Directeur Deltaprogramma IJsselmeergebied)

Vanochtend ben ik begonnen met onze persoonlijke doelstelling voor vandaag: enerzijds zouden we het heel fijn vinden als wij zouden horen dat we best goed bezig zijn en anderzijds zouden we best wat gekieteld willen worden. Op beide fronten zijn we meer dan geslaagd. Daar wil ik u heel hartelijk voor danken, in het bijzonder het bestuur van het Genootschap Flevo.

Wij hebben heel veel meegekregen en ik ga daar met zevenmijlslaarzen en zeer persoonlijk doorheen. Ik bied u mijn excuses aan voor de omgevallen boekenkast en de enkele boeken die ik daaruit pak. Dat wil niet zeggen dat de andere boeken ongelezen blijven. Ik hoop dat ik daarmee een grote disclaimer heb aangebracht.

Het peil en de peilverandering zijn geenszins een doel. Daaraan rommelen mag alleen als wij hier veilig zijn. En alleen maar als dat ergens toe leidt. Flos, mocht je ooit het idee hebben dat ik directeur Peil was, dan hoop ik dat dit idee nu volstrekt weg is.

Mij is vandaag weer heel duidelijk geworden dat we op dit moment ongeveer 100 miljoen euro per jaar besteden en dat wij daarvoor heel hard moeten werken om de veiligheid van Nederland op peil te houden. Vanaf 2015 zullen het Rijk en de waterschappen richting een bedrag van ruim 300 miljoen gaan. Vanaf 2020 gaat dat richting een miljard. Met de huidige inflatie is dat heel veel geld. Er is dus geen ramp nodig om te investeren in waterveiligheid en zoet water. We hebben een wijs kabinet en een nog veel wijzer voorgaand kabinet gehad. Het is aan ons om waar te maken dat we met het beschikbare geld ook heel verstandige dingen gaan doen. Ik denk dat de veiligheidsopgave waarvoor we gesteld staan de komende jaren waanzinnig veel kansen biedt, ook om experimenten met natuur en ander zoetwatergebruik mogelijk te maken.

Wat mij verder vandaag heel erg is opgevallen, is toch wel het gevoel dat wij een identiteit willen voor het gehele IJsselmeergebied. Dat is bitter nodig, als ik een etentje niet zo lang geleden in herinnering roep, bij Henk Tiesinga thuis. De dijkgraaf van het oostelijk deel van het IJsselmeergebied moest zich nog voorstellen aan de gedeputeerde van Noord-Holland. Oftewel: aan een mentale verbinding tussen de verschillende mensen in het IJsselmeergebied moet nog gewerkt worden. Mooi dat de identiteitswens hier vandaag naar voren is gekomen.

Verder is er heel veel gezegd over kwaliteit van wonen, werken, recreatie, etc. Ik denk dat het kleur bekennen in de manier waarop we willen omgaan met de veiligheid van dit gebied een 'boost' kan geven aan de kwaliteit van al die zaken die we vandaag genoemd hebben.

Ik was heel erg blij met de discussie in werkgroep waarin de landbouw centraal stond.

Ik ben ook erg blij dat ik in dit gezelschap heb mogen verkeren vandaag. Ik ben niet gewend dat er op zo'n diepgaande en rustige manier met elkaar wordt gesproken en dat er met een zekere glimlach allerlei dingen die voorheen onbesproken bleven, nu besproken konden worden. Dat vond ik erg mooi. Maar ja, we hebben hier dan ook een 75-jarige traditie te pakken.

Ik hoop ook dat we met deze dag misschien een traditie hebben mogen starten en dat wij als bureau van het Deltaprogramma IJsselmeergebied iets verderop in het traject nog een keer bij u op bezoek mogen komen. Om nog een keer te horen dat we niet gek zijn geworden.

Slotwoord

Andries Greiner (Voorzitter Genootschap Flevo)

Op een dag als deze ga ik graag op zoek naar aardige uitspraken van allerlei aard.

Toen Hetty vanmorgen begon met ‘Lely was zo gek nog niet’, was dat de eerste. Zo waren er meer mooie uitspraken. Ik noem niet alles hoor, maar ‘het enige dat in de papieren gaat lopen, zijn de dijken’ is er ook zo een. Ik stel me voor dat ik vanavond aan Marjolijn, mijn vrouw, vertel: Ik heb goed nieuws hoor: het enige dat in de papieren gaat lopen, zijn de dijken. Nou, dat zal ze een hele geruststelling vinden.

Peter Visser zei: ‘Het ergste dat je kan overkomen, is dat iemand zijn belang komt vertegenwoordigen.’ Typisch eigenlijk! ‘Een compromis is van niemand. Je kunt ook niet tegen de wereldvrede zijn.’

Wim Logtmeijer had een prachtig verhaal. Het gedicht van Marsman kwam weer helemaal tot leven. ‘Wordt de stem van het water nog gevreesd en gehoord?’ En: ‘In Tollebeek kwamen hoogwaardigheidsbekleders adhesie betuigen.’ En ter geruststelling: ‘We hebben een opblaasboot boven’ en ‘Lemmer had in 1900 al een tramverbinding met het achterland’.

Ton Leijten had het over ‘water als voorwaarde voor groei’. En over het feit dat er onkruid groeide in de betonnen schuur. ‘Water kan angstaanjagend, maar ook rustgevend zijn.’ In de strenge winter van 1963 kon hij schaatsen van Urk naar Enkhuzen.

Ook genoten we van Jaap Bakker: ‘Ons prille begin ligt in het vruchtwater’, ‘De baby’s komen van de Ommelebommelesteen’, ‘Urk is een afzakkertje’, ‘Urk is een theologisch reservaat’, ‘Aalscholers vreten meer op dan IJsselmeervissers kunnen vangen’ en ‘Stop met de discussies over de opheffing van Flevoland.’

Chris Schotman had ook een mooie zin: ‘Er kwamen twee sluipmoordenaars om de hoek kijken.’ Dat zie ik voor me!

Flos Fleischer vroeg om een tbs: een toekomstbestendig systeem voor het hele gebied. Graag. ‘Duurzaamheid is randvoorwaarde’, zei ze. Ik heb altijd moeite met dat woord randvoorwaarde. Is dat minder dan een voorwaarde? Duurzaamheid is toch een voorwaarde? Randvoorwaarde lijkt mij een kleine voorwaarde. Duurzaamheid is een voorwaarde!

Herman van der Werf betoogde: ‘Het is makkelijk een stad te ontwikkelen en moeilijk een gemeenschap te ontwikkelen.’

Jurjen Kingma zei: ‘Een verdelingsvraagstuk wordt gevolgd door een verdringingsreeks’. Die uitspraak kan ik thuis ook goed kwijt.

Leo Caniels zei: ‘Bestuurders moeten zich gedragen als water, namelijk verbindend.’

Ook uit de presentatie van Bert Gijsberts heb ik nog een mooie: ‘Als wij nog eens worden opgegraven, dan zal men denken: wat waren dat voor mensen in Lelystad?’

Een forum is ook altijd goed voor een enkele *statements*:

‘Het IJsselmeergebied is van achtertuin voortuin geworden.’

‘Onze achterdeur ontspringt ergens in Zwitserland.’

‘Onzekerheidsmarges zijn niet populair.’

‘KKGG’tjes: Kleine Kansen, Grote Gevolgen.

‘De eerste keer had ik 33 doden; ik schaamde me dood.’

Dames en heren, wij zijn minstens achttien mensen bijzonder dankbaar voor hun bijdrage vandaag. Wij hebben een cadeau voor hen. Het is een prachtig boek: *Veranderende ruimte. Kaarten van het Zuiderzeeproject en Flevoland*. Het is verschenen ter gelegenheid van het afscheid van Michel Jager, onze vorige Commissaris van de Koningin, met een voorwoord van de vorstin erin. Het is echt een prachtige atlas, in een beperkte oplage gemaakt. Ik ga onze sprekers straks een boek overhandigen, uit grote dankbaarheid. Ik geef er ook graag één aan Judith Litjens van het Deltaprogramma IJsselmeergebied en aan Bastiaan Tiegelaar van dezelfde organisatie, want zij hebben ook geweldig geholpen bij de voorbereiding. Ik geef er niet één aan André Geurts, onze secretaris, want hij heeft de atlas voor een belangrijk deel zelf gemaakt. En ook niet aan Fred van Kuik, onze penningmeester. Wel zij hier gezegd dat onze secretaris en penningmeester dit symposium fantastisch hebben voorbereid.

Als u mij nu uitgeleide doet met een groot applaus voor iedereen, dan gaan we gelijk naar de borrel.

www.genootschapflevo.nl